

VERKENNING IJSELMEERKUST NOORD HOLLAND

Inhoudsopgave

Colofon:

BMC

In opdracht van de provincie Noord-Holland
december 2011

Inleiding

*'Logica brengt je van A naar B,
verbeelding brengt je overal.'*
Albert Einstein

In Nederland, en zeker in de provincie Noord-Holland, vraagt het een constante inspanning om de voeten droog te houden. Dit betekent niet alleen het onderhouden van de bestaande watersystemen, maar ook het onderzoeken van nieuwe technische mogelijkheden én noodzakelijkheden om het hoofd te bieden aan de opgaven voor de toekomst.

In 2013 moeten er een advies en een uitvoeringsprogramma op hoofdlijnen liggen over de strategie ten aanzien van het peilbeheer in het IJsselmeergebied. Het IJsselmeer is van belang voor de waterhuishouding in een groot deel van Nederland. Dit geldt vooral voor de veiligheid van regionale keringen, de waterkwaliteit, drinkwatervoorziening, landbouw en natuur. De dijken rond het IJsselmeer beschermen drieënhalf miljoen mensen tegen overstromingen. Door de klimaatverandering (meer regen in kortere periodes) en de inklinking van de polders worden de risico's vergroot. Nu ingrijpen is nodig om voorbereid te zijn op de toekomst.

Er zijn voor de toekomst van het IJsselmeergebied vier opgaven geformuleerd: veiligheid,

zoetwatervoorziening, ecologie en ruimtelijke kwaliteit. Het zijn invalshoeken die op regionaal niveau betekenis krijgen en dan ook op dat niveau moeten worden uitgewerkt.

Het andere verhaal

Naast het technische verhaal, de oplossingen en maatregelen voor bescherming tegen overstromingen en van de zoetwatervoorziening, is er behoefte aan een ruimtelijk kwaliteitsverhaal. Dat verhaal gaat over de buitendijkse kwaliteiten en het open water, de cultuurhistorie van het gebied, de landschappelijke kwaliteit en mogelijke ontwikkelingen van het Noord-Hollandse IJsselmeergebied. 'Ruimtelijke kwaliteit' is één van de drie pijlers van het ruimtelijk beleid van de provincie. De provincie heeft deze pijler in de structuurvisie vertaald naar de volgende uitgangspunten:

- ontwikkelingsgeschiedenis;
- de ordeningsprincipes en bebouwingskarakteristiek van het landschap;
- de inpassing in de bredere omgeving.

Visie Jeroen van Westen op de opgave

Vanuit cultureel planologisch standpunt is het interessant om te zien of de cultuuromslag van pompen naar bewaren geassocieerd wordt met kans of met dreiging. In een 'nulmeting' zou zichtbaar moeten worden hoe mensen leven in een dijkzone: leven ze met hun polder, met hun huis, met hun dijk, of met het water achter de dijk. En is het water achter de dijk een feest, of een dreiging? Is de dijk speelruimte of veiligheidsmaatregel? Wat betekende het voorland voor de polderbewoners, en wat betekent het nu? Herkennen ze het voorland als de primaire waterkering en of bijvoorbeeld de A1? Het is wellicht ook belangrijk te weten: Willen mensen een dijk zien om te weten dat ze veilig zijn?

Eigenlijk ligt het werken met het water vooral in de oorsprong van de dijkenbouw, toen ze aangelegd werden op oeverwallen, kreekruggen, rivierduinen koppelden, de hoger aangeslibte, of toen we boven het water uitgegroeide gronden aandijkten, bij voorkeur zandopduikingen in de ondergrond van het veen volgend. De openwaaiende uitgegraven veenmeren zijn dan de eerste polders in de zin waar iedereen aan denkt bij het woord polder. Die dijken volgden het patroon van de uitgewaaide afgravingen. Iedere dijk werd gebouwd met materialen uit de directe omgeving. Waar die materialen tekort schoten werd later de dijk verstevigd met begroeiing, beschoeiing en bekleding, of toevoegingen als strekdammen, golfbrekers, ... Tot dan zijn dijken kronkelende lichamen die veel vertellen over ondergrond en bewoningsgeschiedenis: eerder -beschadigend- gebruik van het land. Binnen de dijken veelal rechte kavels, in de latere verkaveling van polders het orthogonale patroon. Dan komen de dijken van de nieuwe tijd, die van bewuste landaanwinning aan land en in zee. Dat zijn merendeels dijken die recht lopen, met de orthogonale verkaveling van het nieuwe land. Dat is het landschap dat de toerist onthoudt na zijn bezoek. Het landschap van de nieuwe tijd.

Ik ben opgegroeid in Zeeland, in het polderlandschap van de oude tijd. Dat was niet vlak, dat was niet recht, dat was zeer ... lichamelijk, met de dijken als gids en uitzichtpunt tegelijk. Nu zijn dijken meegegaan in de technologie, die enerzijds de kwaliteiten van de oude bouwtechnieken herontdekt, en anderzijds oplossingen kan bedenken om verder te gaan waar de oude bouwtechnieken niet tegen opgewassen zijn.

Hadden we voor onze waterbeheersing MET het water mee gewerkt, dan hadden we nu mogelijk geen superdijken nodig gehad! Of verder doorgevoerd, als we nu met het water meedenken, dan trekken we ons terug op hogere gronden. Maar nee, we hebben een eigen wereld gebouwd met eigen middelen en -economische- waarden. Waarden die we zo hoog inschatten dat we denken daarmee onze veiligheid -lichamelijk en economisch- zelf te kunnen bouwen. Er zijn maar voorzichtig andere geluiden als: Misschien mag een polder/stadsdeel af en toe overstromen, en kunnen we gewoon bouwen rekening houdend met die overstroming.

Jeroen van Westen,
Beeldend kunstenaar

Herstel Waterlandse Zeedijk, 1916

Doorbraak van de Zuiderzeedijk bij Monnickendam, 1916

Juist in een situatie waar doorgaans de cultuurhistorie en beleving geen dominante rol spelen, is het een grote uitdaging om een koppeling te maken tussen grote veranderingen in waterbeheer zoals het deltaprogramma met de ruimtelijke ambities en de cultuurhistorische kwaliteiten en de belevingsaspecten. Het is van groot belang alle genoemde kwaliteiten in kaart te brengen en te expliciteren om ze daarna in een transparant proces tegen elkaar te kunnen afwegen en te verbinden.

De kansen en mogelijkheden liggen er nu al of kunnen door de effecten en maatregelen van de uitvoering van het deltaprogramma ontstaan. Het doel is het verbinden van de lokale kenmerken en kwaliteiten aan veranderingen als het deltaprogramma met betrokkenheid van de lokale partijen, het maatschappelijk middenveld en de bevolking.

Het kompas en de bestemming

De provincie Noord-Holland beoogt:

- een stevige koppeling tussen de wateropgave en de ruimtelijke ambities en ruimtelijke kwaliteit;
- inzicht in de ruimtelijke kwaliteit buitendijks en van het open water;
- creativiteit aan te boren die de kustontwikkeling kan laten aansluiten op de cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten.

De centrale vraag van deze verkenning luidt als volgt:

Welke kansen en mogelijkheden kunnen we benutten om de ruimtelijke kwaliteit te versterken en te verbinden aan het deltaprogramma in het Noord-Hollandse IJsselmeergebied (2 kilometer landinwaarts en 2 kilometer van de IJsselmeerkust met uitzondering van het gebied tussen Amsterdam en Hoorn

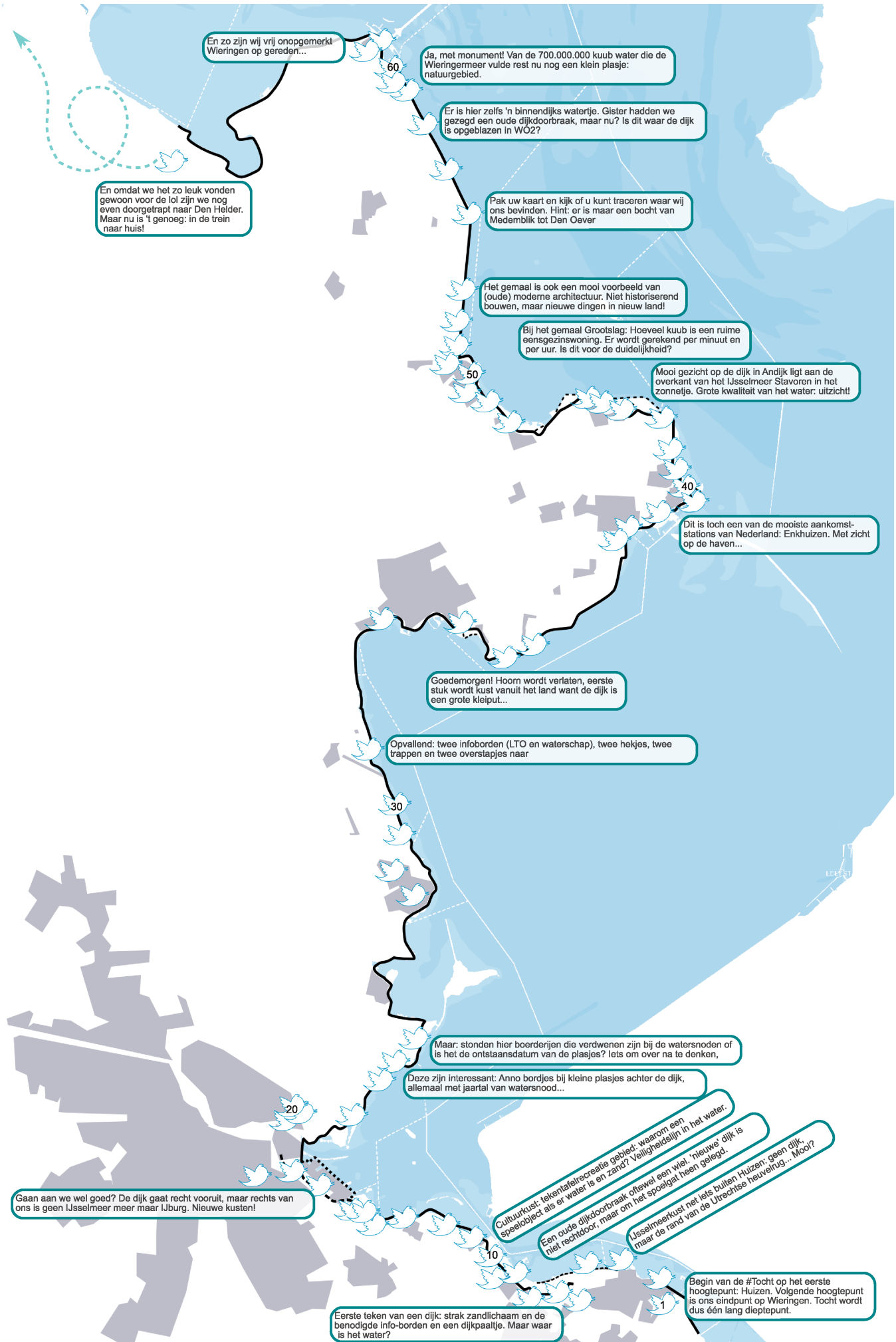
De visie op de kust: meer dan de som der delen

Het plangebied beslaat het Noord-Hollandse IJsselmeergebied met een breedte van 4 kilometer waarbij de kustlijn het midden vormt. Deze kust is zeker niet eenduidig. Aan de landzijde verandert het karakter van het gebied veelvuldig.

De volgende gebieden zijn in hoofdlijn te onderscheiden:

- de Kop van Noord-Holland met het oude Wieringen;
- de Kop van Noord-Holland met het jonge land van de Wieringermeer;
- Westfriesland (de West Friese Omringdijk met noordelijk de gemeenten Medemblik, Enkhuizen, Stede Broec en zuidelijk de gemeente Drechterland tot en met het dorp Schellinkhout);
- Het deel tussen Hoorn en Amsterdam (Waterland met het deel Hoorn – Amsterdam) met onder meer de Stelling van Amsterdam;
- de Gooi- en Vechtstreek met de gemeenten Diemen, Muiden, Naarden, Huizen en Blaricum en ook nog een deel van de Stelling van Amsterdam.

Deze gebieden verschillen onderling enorm. De ontstaansgeschiedenis en bewoningsgeschiedenis bepalen in belangrijke mate het karakter van deze gebieden en daardoor ook de kust. Niet alleen aan de landzijde verschilt de kuststrook per gebied. De dijk grenst ook aan verschillende wateren met een eigen karakter: IJsselmeer, Markermeer en Gooimeer.

En zo zijn wij vrij onopgemerkt Wieringen op gereden...

Ja, met monument! Van de 700.000.000 kuub water die de Wieringermeer vulde rest nu nog een klein plasje: natuurgebied.

Er is hier zelfs 'n binnendijks waterdje. Gister hadden we gezegd een oude dijkdoorbraak, maar nu? Is dit waar de dijk is opgeblazen in WO2?

En omdat we het zo leuk vonden gewoon voor de lol zijn we nog even doorgetrapt naar Den Helder. Maar nu is 't genoeg: in de trein naar huis!

Pak uw kaart en kijk of u kunt traceren waar wij ons bevinden. Hint: er is maar een bocht van Medemblik tot Den Oever

Het gemaal is ook een mooi voorbeeld van (oude) moderne architectuur. Niet historiserend bouwen, maar nieuwe dingen in nieuw land!

Bij het gemaal Grootslag: Hoeveel kuub is een ruime eensgezinswoning. Er wordt gerekend per minuut en per uur. Is dit voor de duidelijkheid?

Mooi gezicht op de dijk in Andijk ligt aan de overkant van het IJsselmeer Stavoren in het zonnetje. Grote kwaliteit van het water: uitzicht!

Dit is toch een van de mooiste aankomststations van Nederland: Enkhuizen. Met zicht op de haven...

Goedemorgen! Hoorn wordt verlaten, eerste stuk wordt kust vanuit het land want de dijk is een grote kleiput...

Opvallend: twee infoborden (LTO en waterschap), twee hekjes, twee trappen en twee overstapjes naar

Maar: stonden hier boerderijen die verdwenen zijn bij de watersnoden of is het de ontstaansdatum van de plasjes? Iets om over na te denken,

Deze zijn interessant: Anno bordjes bij kleine plasjes achter de dijk, allemaal met jaartal van watersnood...

Gaan aan we wel goed? De dijk gaat recht vooruit, maar rechts van ons is geen IJsselmeer meer maar IJburg. Nieuwe kusten!

Cultuurkust: tokenafelrecreatie gebied, waarom een speelobject als er water is en zand? Veiligheidslijn in het water.

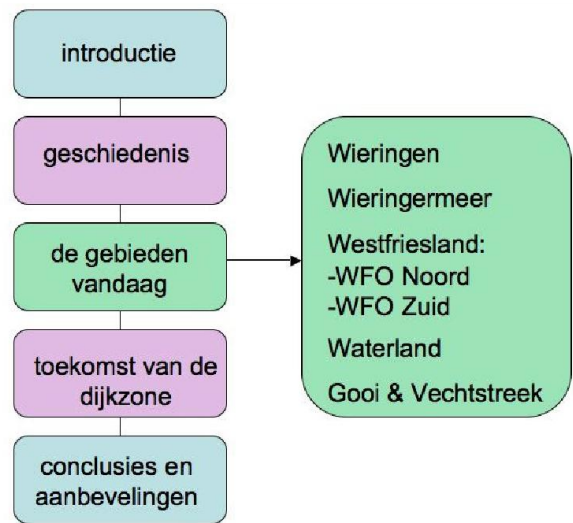
Een oude dijkdoorbraak ontweel een wiel - 'nieuwe' dijk is niet rechttoer, maar om het spoelgat heen gelegd.

IJsselmeerkust met iets buiten Huizen: geen dijk, maar de rand van de Utrechtse heuvelrug... Mooi?

Eerste teken van een dijk: strak zandlichaam en de benodigde info-borden en een dijkpaaltje. Maar waar is het water?

Begin van de #Tocht op het eerste hoogtepunt: Huizen. Volgende hoogtepunt is ons eindpunt op Wieringen. Tocht wordt dus één lang dieptepunt.

Betekenisverlening in verhalen

Elke dag beleven wij ons landschap weer anders. Waar we vandaag over heen kijken, valt morgen misschien wel erg op. Wat we zien hangt samen met wie we zijn en wat we doen voor bijvoorbeeld werk of ontspanning en waarom we op de plek zijn. Zet 10 mensen op het zelfde punt neer en ze zullen allemaal iets anders beschrijven. De betekenis die we aan onze observaties geven wordt dus gekleurd door ervaringen, weersinvloeden, gebeurtenissen en ontmoetingen. Het IJsselmeergebied is dan ook op vele manieren te beleven, waarbij elk gebruiker van dit gebied weer een andere waarde toekent aan het gebied. Deze waarden krijgen betekenis in verhalen van mensen. In verhalen wordt duidelijk wat opvalt in het gebied en welke emoties dit kan oproepen bij de mens. In verhalen komen de kwaliteiten van een gebied naar voren. De kust langs het IJsselmeer zou een boekenkast vol verhalen kunnen vullen. Voor de verkenning is daarom een selectie gedaan als proeve van de verschillende opvattingen en verhalen die er zijn.

Om meer structureel de kwaliteiten vanuit het gebied zelf te ervaren is Marcel Blekendaal beter bekend als polderwachter samen met een scribent de gehele kust af gegaan. Zij hebben de bijzonderheden en sfeer vanuit het gebied zelf ervaren en vastgelegd. Er waren vele ontmoetingen onderweg met fietsers, wandelaars, joggers, ondernemers, vissers, et cetera. Deze gaven hun opvattingen over de kust en vertelden verhalen. Een aantal deskundigen van het gebied, waaronder Ceciel Nyst van de Cultuur Compagnie, Carla

Soonius, regio archeoloog en Willem Messchaert, kenner van de dijkgeschiedenis, stond hen bij in geval van acute vragen onderweg. Via mail, twitter en telefoon pleegden zij effectieve communicatie met de buitenwereld.

In een reisverslag is de Tocht vastgelegd met foto's, gespreksverslagen en twitterberichten (tweets) van de polderwachter. Het verslag geeft een stand van zaken en opvatting van enkele voorbijgangers en is verre van compleet. Nieuwe en andere verhalen zullen komen. Een deel van de verhalen en het verslag van de Tocht is opgenomen in de rapportage en te zien op www.polderwachter.nl. Onze leefomgeving is nooit wat het lijkt, het is maar hoe je er naar kijkt.

Het rapport

In dit rapport wordt de hele dijkzone, van Den Oever tot aan Blaricum, in beeld gebracht. Dit gebeurt vanuit de invalshoeken verleden, heden en toekomst. Het eerste deel van het rapport schetst de geschiedenis van de dijk en daarna over de genoemde deelgebieden van de kustzone. De vervolghoofdstukken geven zicht op de kansen en geven conclusies en aanbevelingen.

Voor het deel van Hoorn tot Amsterdam (in deze rapportage korthedshalve benoemd als 'Waterland') is reeds een verkenning opgesteld. Deze belicht het gebied vanuit verschillende perspectieven met topografische kaarten, inzicht in het beleid, de historie, het heden en aanknopingspunten voor delen van het tracé

Ik ben met enige regelmaat in Enkhuizen te vinden, bij de vuurtoren De Ven en bij de zeemuur. De Zuiderdijk van Drechterland is mijn favoriete plek. Maar ook de IJsselmeerdijk voor de Etersheimerbraakpolder (beter bekend als de Kleiput) of de Grote Zeesluis bij Edam zijn prachtplekken. Een wandeling over de Nieuwendammerdijk is een wandeling door twee rechtopstaande bladen van een prentenboek. Of op een zomerdag in het gras van de Assendelver Zeedijk, armen onder je hoofd, de blauwe lucht erboven. On-Nederlands, maar o zo hemels. Net als die wandeling van de Muiderpoort in Amsterdam naar Muiden over de Diemerzeedijk. Rembrandt deed het al. De dijk vormt een waardevast (inter)nationaal, regionaal en lokaal unique selling point. 'De Rocky Mountains van de Lage Landen!' Waar het gaat om keuzes ten aanzien van de dijk zeg ik: kies voor ouderwetse vooruitstrevendheid: kies voor meer voorland, voorland waarvan oude dijkgraven zeiden dat het 'de ziel van de dijk' is. Zij hadden het goed gezien. Golfenergie gaat erop verloren in de winterperiode; van april tot en met september heb je er bijna gratis zomerweiden voor in de plaats.

Willem Messchaert

December 2011

Oud medewerker waterschap HHNK

Geboren te Enkhuizen woont in Kolhorn

Geschiedenis

*'Dit wordt al eeuwen
Vurig bevochten
De mensen willen wel, als je ze laat
Het licht in de ogen
Het recht en de vrijheid
Met je hoofd in de zon kunnen lopen
op straat*

*Het moet en het zal
Op een dag in het najaar
Een lucht zo mooi als je nog nooit
hebt gezien
Een ouwe hit uit het raam
De ruis in de bomen
Daar is dat gevoel weer: het kan nog
misschien'
De Dijk, 'we beginnen pas'*

De Geschiedenis

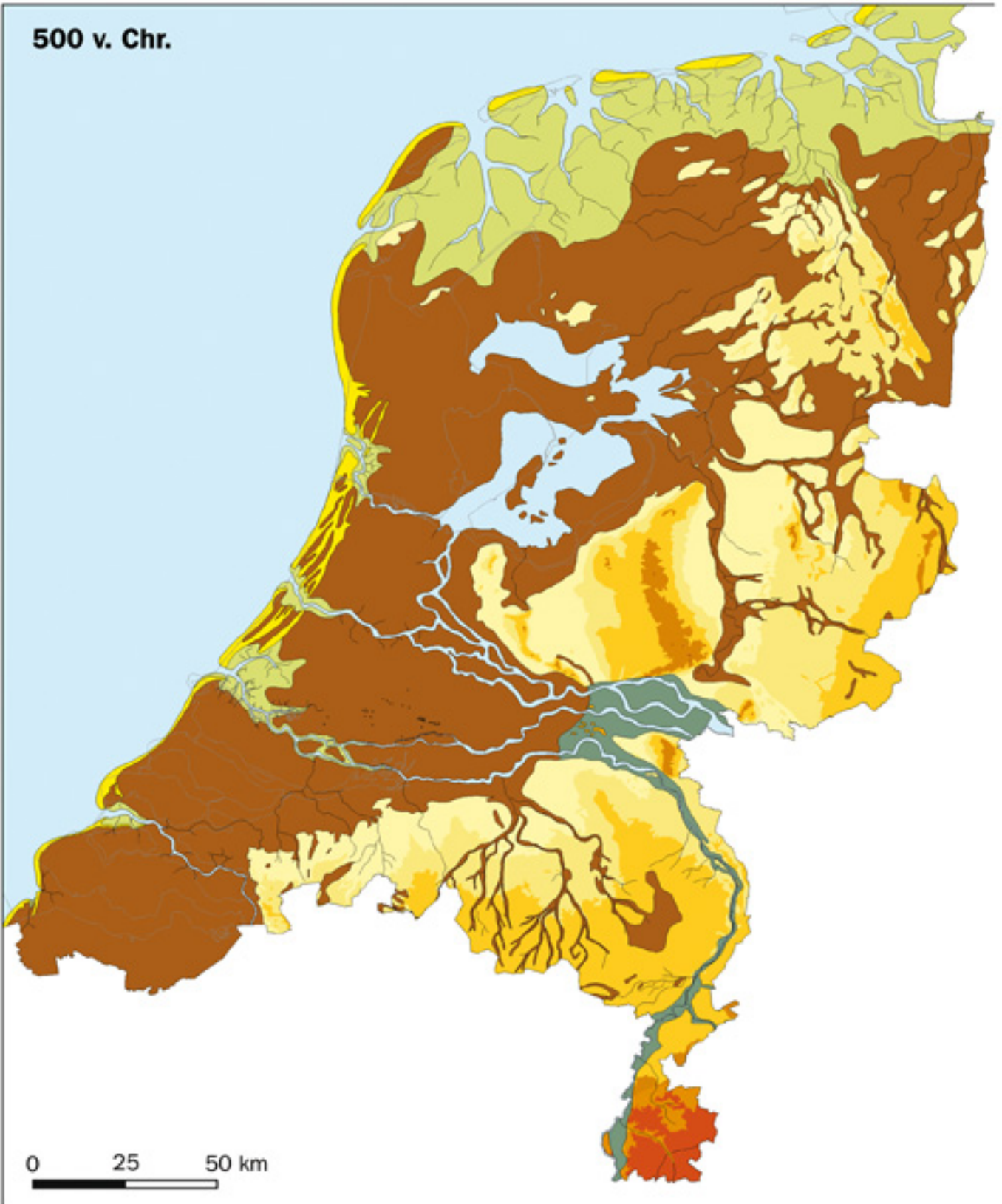
De dijk langs het IJsselmeer beschermt de inwoners van Noord-Holland voor het water. De polders daarachter liggen lager dan het buitenwater. De diepste polder ligt maar liefst 6.2 meter onder zeeniveau. Gemalen zorgen er dag en nacht voor dat de polders droog blijven. Dan wordt zoetwater via sluizen ingelaten, gewoon door het van boven naar beneden te laten stromen.

Hoe ouder de bewoningsgeschiedenis, hoe groter de gelaagdheid en daarmee de tijdsdiepte van het landschap. In het huidige landschap zijn nog steeds structuren en objecten uit verschillende perioden van de geschiedenis te herkennen. Hoe langer de ontwikkelingsgeschiedenis, hoe meer 'lagen' van deze objecten over elkaar heen liggen. In elke periode wordt weer een nieuwe laag toegevoegd. Zo hebben de oude zeeleilandschappen, de strandwallen en strandvlakte- landschappen en het veenweide-landschap een grote tijdsdiepte dan de op het water gewonnen landschappen zoals de droogmakerijen en aandijkingen. Het landschap en de geschiedenis van de dijk tussen Hoorn en Wieringen is een aaneenschakeling van zowel deze oude als nieuwe landschappen en vertelt de dynamische ontstaansgeschiedenis van dit gebied.

Van Flevomeer naar Zuiderzee

In het Subatlanticum (2400 v. Chr - 0) bestond in het huidige IJsselmeer al een merencomplex en het werd rond de jaartelling door Romeinse auteurs Lacus Flevo (Flevomeer) genoemd. Dit merencomplex was toen nog verhoudingsgewijs klein en stond in verbinding met de zee door een riviermonding of misschien een nauwe zeearm,

500 v. Chr.

Nederland ca. 500 v. Chr.
Het plangebied bestaat grotendeels uit
veenmoerassen. Uitzondering zijn de gebieden die
nu bekend zijn als het voormalige eiland Wieringen
en de Utrechtse heuvelrug. Hier is vast land van ca.
10 meter hoogte aanwezig.

waarschijnlijk het Vliestroomkanaal, tussen wat later de eilanden Vlieland en Terschelling zouden worden. Het Marsdiep was toen nog een riviermonding (fluvium Maresdeop). In deze periode stond de Zuiderzee nog bekend als Aemere. Gedurende de vroege middeleeuwen begon dit te veranderen. Onder invloed van de warme periode van 800-1200 steeg het zeeniveau. In 838 was er een eerste grote overstroming, waarbij volgens twee bronnen een groot aantal plaatsen werd verwoest. Daarna bleef het ruim twee eeuwen rustig.

Ontstaan van steden

Rond 1200 was Noord-Holland door de invloed van wind en water een eilandenrijk geworden. Door stormvloed en het wegslaan van het veen ontstond rondom de 12e eeuw het Aemere (de latere Zuiderzee) en werd West-Frisia gescheiden van de overige Friese gebieden. Het huidige West-Friesland was aan bijna alle zijden omringd door het water van de Zuiderzee en de alsmaar groter wordende meren. De ringdijk vormde één van de weinige goed begaanbare verbindingen in het gebied. In de loop der tijd ontstonden nederzettingen langs deze 'ringweg'. Steden langs de dijk, zoals Hoorn, Enkhuizen en Medemblik zijn zo ontstaan.

Zuiderzee

De definitieve klap kwam met een serie van stormen in de 12e en vooral 13e eeuw, waarbij grote delen van het veenland wegsloegen. Het begon met de Julianavloed in 1164. Na de overstromingsrampen van 1212, 1214 en 1219 (eerste Sint Marcellusvloed) en 1248 brak het zeewater in het Almere in, waarbij naar verluidt de duinenrij bij Callantsoog werd weggeslagen. De natuurlijk ontstane barrières waren gebroken. Uit het binnenmeer was een binnenzee ontstaan. Na de stormramp van 1282, waarbij de verbinding tussen Texel en het vasteland werd doorbroken, en de desastreuze Sint Luciovloed in 1287, waarbij vele tienduizenden doden vielen, was dit proces voltooid en kwam de naam Zuiderzee algemeen in zwang.

Inpoldering

De behoefte aan een solide kustverdediging werd steeds groter, omdat de Zuiderzee bekendstond als een woeste zee, die vaak voor overstromingen zorgde in het steeds dichter bevolkte Nederland. Deze dijk, die centraal staat in deze studie, dient oorspronkelijk als de bescherming van het land

tegen overstroming van de Zuiderzee. Na het gereedkomen van de Afsluitdijk in 1932 werd het water IJsselmeer genoemd, naar de rivier de IJssel die erin uitmondt. Het huidige IJsselmeer is nog maar ongeveer half zo groot als de oorspronkelijke zee. Het andere deel van de voormalige Zuiderzee is door inpoldering land geworden. In het oostelijk en zuidoostelijke deel zijn drie polders aangelegd. Deze vormen gezamenlijk de huidige provincie Flevoland. Het IJsselmeer is met de aanleg van de Houtribdijk in 1976 opgesplitst in twee delen. Het zuidelijke gedeelte wordt sindsdien Markermeer genoemd, naar het voormalige eiland Marken dat hierin ligt. Dit meer zou worden ingepolderd om zo de Markerwaard te vormen, maar dit polderplan is van de baan.

Van zee naar meer

Door de verandering van Zuiderzee naar IJsselmeer en Markermeer is veel hetzelfde gebleven, maar er is ook veel veranderd. De dijk is hetzelfde, het land grenst nog steeds aan een voor het menselijk oog bijna onmeetbare watervlakte en de wind heeft nog vrij spel. Met de voltooiing van de Afsluitdijk is het water veranderd van een zee naar een binnenmeer en daarmee alleen al gevoelsmatig beteugeld. De afsluiting had ook grote gevolgen voor de visserij en de natuur, en betekende de nekslag voor de duizenden vissers die op de Zuiderzee hun boterham verdienden. Het water werd geleidelijk aan steeds zoeter. Nog een paar jaar hielden de haring en de ansjovis stand, maar toen verdwenen ze. De bruinvis en de gewone zeehond waren toen al lang vertrokken. Veel vissers maakten gebruik van de Zuiderzeesteunwet en vroegen een uitkering aan. Anderen werden bijvoorbeeld pluimveehouder of boer. Ook vishandelaren, zeilmakers en scheepbouwers werden werkloos.

De gebieden

Wieringen Kernwoorden

- *Verrekijker*
- *Eilanders*
- *Eilandgevoel/zeebenen*
- *Stepping Stone*
- *Gezicht naar het water*
- *Viewpoint IJsselmeer*
- *Overleven*
- *We maken de cirkel rond*
- *Friesland in beeld*

Wieringen: De Verrekijker

*De zee dat is mijn tuin
Daar moet ik mij vermaken
De sterren, zon en maan
Dat zijn mijn vuur en baken*

Elbert Volkers

Het eiland Wieringen met zijn oude geschiedenis geeft van noord naar zuid een eerste belangrijke betekenislaag aan de dijk. De oriëntatie is hier vooral op het water en belangrijk is de betekenis van het overleven met en door het water. Na 1930 toen de Wieringermeerpolder is drooggemalen is het eiland Wieringen verbonden aan het nieuwe vaste polderland. De oude Wierdijk die bij Den Oever de nieuwe kust raakt, is daardoor ingelijfd en ontdaan van zijn geaardheid als eiland. In het landschap is de oude dijk evenwel nog goed af te lezen. De bewoners onderscheiden zich nog steeds als eilanders ten opzichte van de bewoners van het nieuwe land in de Wieringermeerpolder.

Wieringen is een cultuurhistorisch zeer waardevol gebied met vele landschappelijke kwaliteiten en oude dorpen met voorbeelden van de oudste kerken van Nederland. Heel bijzonder is de oude Wierdijk. Aan deze dijk is vanaf 1600 bijna niets veranderd, het is een onmisbaar markant monument. Het kleine deel van Wieringen aan het IJsselmeer, geeft verre uitzichten over het water en het land. Voor de dorpen en steden die vroeger volledig op het water waren gericht is het water nu een 'bijproduct' geworden.

Wieringen geschiedenis

Lange tijd heeft Wieringen als een rots in de branding stand gehouden te midden van alle veranderingen in het landschap om het eiland heen. Middeleeuwse koggeschepen konden zonder veel problemen de havens van de handelssteden aan de Zuiderzee bereiken, maar dat veranderde met de komst van nieuwe, veel grotere scheepstypen in de zeventiende eeuw.

Door hun grotere diepgang was het noodzakelijk zwaar beladen koopvaarders voor de tocht door de Zuiderzee te 'lichteren', dat wil zeggen een deel van de lading bij Texel of Wieringen over te laden in kleinere schepen, die de lading langs de ondiepten van het Wieringer Vlaack, het Enkhuizerzand en Pampus verder transporteerden naar de havens van bestemming. De lichterschipperij was een specialiteit van de Wieringers uit Den Oever en de Texelaars, die samen deze bedrijfstak beheersten. De opening van het Noordhollands Kanaal in 1824 maakte een einde aan het werk van de lichterschippers.

In de nacht van 13 op 14 januari 1916 joeg in Noord-Holland een zware noordwesterstorm het water over de Zuiderzeedijken. In de morgen brak op elf plaatsen de Waterlandse dijk en kolkte het zeewater het land binnen. Heel Waterland en de oostelijke Zaanstreek kwamen blank te staan. Bij de Anna Paulownapolder brak de Amsteldijk. Twee polderbewoners verdronken. Van 22 op 23 februari kwam er een noordooster sneeuwstorm overheen. Pas maanden later was het rampgebied weer begaanbaar. De watersnood van 1916 en de reusachtige schade gaven de doorslag voor de uitvoering van de Zuiderzeewerken, waarvoor het parlement in 1918 toestemming gaf. Voor de Noordkop waren de aanleg van de Wieringermeerpolder en de Afsluitdijk het meest direct van betekenis.

De Zuiderzeewerken

Als eerste onderdeel van de Zuiderzeewerken werd in 1920 een dam van 2,5 km gelegd in het Amsteldiep, tussen Wieringen en de Van Ewijcksluis in de Anna Paulownapolder, de 'Korte Afsluitdijk'. Om de Wieringermeer kwam een ringdijk. In 1930 viel de polder droog. Voor het werk aan de 30 kilometer lange Afsluitdijk werd op Wieringen ten oosten van de bestaande haven van Den Oever, een werkpoldertje aangelegd, net als bij Kornwerderzand in Friesland. Aan de Noord-Hollandse kant werden hier de drie maal vijf uitwateringssluizen en de 2000-tons schutssluis voor de scheepvaart van het Stevin-sluizencomplex gebouwd.

Ik woon in Hipolytushoef aan de dijk en aan zee. Ik woon er met mijn gezin en onze schapen grazen tot aan de Waddenzee. De belangrijkste functie van de dijk is het tegenhouden van het water. Ik voel me hier zeer veilig. Iedere dag kijk ik naar de Waddenzee en loop over de dijk naar mijn schapen. We zeilen op het IJsselmeer, de Waddenzee en Noordzee. De ruimte, de stilte en het donker maken het en wonen hier erg bijzonder; het is Wereld Erfgoed. Ook het besef omringd te zijn door water van het IJsselmeer en het Amstelmeer is bijzonder. De verschillende karakters van de dijk zijn juist belangrijk, de dijk hoeft geen eenheid te worden. Bijzonder aan ons gebied is dat er een deel zonder dijk is bijvoorbeeld Vatrop. Bij ons is het hoge land van Stroe. Hier is de dijk lager. Ik vind het belangrijk dat bewoners betrokken worden bij veranderingen in het gebied en omgeving. Culturele planologie zoals is toegepast bij de Wierdijk als veranderend monument, heeft mijn voorkeur. Als de woonomgeving verandert, bijvoorbeeld omdat de dijk door de hogere waterstand van het IJsselmeer of zee moet worden verhoogd, dient van af het begin een gedegen traject te starten om dit met de inwoners te bespreken.

Elbert Volkers

In het begin van de 20e eeuw kwam er dus een verandering in de positie van Wieringen. Het eiland was opeens verbonden met het vaste land. Maar nog steeds is Wieringen een 'stepping stone' tussen het nieuwe land langs de Wieringermeerdijk, het land aan de andere kant van de Afsluitdijk en niet te vergeten de scheepvaart die nu voor een groot deel via de sluizen bij Den Oever de overstap maken van Waddenzee naar IJsselmeer en vice versa.

Bij Den Oever draait alles om het water: sluizen, gemalen en bruggen. Allerlei kunstwerken waren nodig om het water te temmen. Een klein strandje biedt alle ruimte om te recreëren. Paardrijden is verboden. De sluis biedt elke dag veel kijkplezier. Een reden voor inwoners van Den Oever om regelmatig het wekelijkse ommetje te maken in het gebied waar Waddenzee en IJsselmeer samen komen. De wind altijd aanwezig hier maakt uitwaaien tot een belevenis.

Eiland én polder

Het voormalige eiland Wieringen is nog nadrukkelijk als een ruimtelijke eenheid herkenbaar. Door de drooglegging van de Wieringermeer en de aanleg van de Afsluitdijk, is het geen zelfstandig eiland meer in de Zuiderzee, maar een kuststreek langs de Waddenzee. Daar waar de Afsluitdijk begint, scheert ook de rijksweg A7 over de grens van het eiland. Slechts op dit punt is er een contact tussen het eiland en het IJsselmeer.

Het voormalige eiland zelf is onder te verdelen in twee delen. Het grootste deel bestaat uit een langgerekte oost-west georiënteerde strook hogere gronden die al lange tijd bewoonbaar zijn. De

hoofdrichting van de ontsluiting is ook hoofdzakelijk parallel in deze richting georiënteerd. Het gebied kent hoogteverschillen en daarmee ook een relatief grillige verkaveling. Aan de zuidzijde van dit eiland zijn gronden ingepolderd en is de verkaveling rationeel.

De grootste kern Hyppolythushoef ligt centraal in het gebied. Elders op het eiland zijn linten aangegroeid tot kleine gemeenschappen. De kern Den Oever tenslotte ligt op de grens tussen de Waddenzee en het IJsselmeer. Deze plaats is historisch gezien niet altijd een grote en belangrijke kern geweest. Maar de grenspositie bij de havens van Den Oever heeft de kern voeding gegeven om uit te groeien tot een belangrijke plaats op het voormalige eiland.

De dijk

Een relatief klein gedeelte van de historische dijk van het voormalige eiland Wieringen grenst direct aan het IJsselmeer. Het dijk heeft een karakteristiek profiel. Van oorsprong kende de dijk langs dit traject een ondiep voorland. Langs deze oorspronkelijke dijk is een ontsluitingsweg aangelegd van de Wieringermeer met de Afsluitdijk. Vervolgens is een tweede dijk aangelegd om deze weg te beschermen tegen het water. Zo is een gebied ontstaan met twee dijklichamen langs elkaar. De weg zelf is ook verhoogd aangelegd. Vanaf deze nieuwe weg is het verloop van de oude dijk nog goed zichtbaar. Ook is tussen de weg en het water kleine dijkverhoging zichtbaar. Door de aanleg van de A7 parallel aan en ten westen van de dijk, is de dijk en het gebied meer afgesloten van het oorspronkelijke eiland. Door de beplanting langs het traject van de historische dijk ontstaat een besloten gebied. Door deze schaalverkleining zijn

de hoogteverschillen extra goed merkbaar. De dijk is de enige toegangsweg naar een sluisencomplex. In de beleving loopt de dijk geleidelijk over in de dijklichamen van de Stevinsluizen.

Van een hele andere schaal is de Afsluitdijk, die bij Den Oever de kust raakt. Hoewel de dijk ook per fiets en ander langzaam verkeer te bereizen is, is het toch vooral een kunstwerk dat, naast de waterstaatkundige functie, als route dient voor gemotoriseerd verkeer. De route maakt naadloos deel uit van het traject van de A7. Nog meer dan de andere dijken langs het IJsselmeer staat de Afsluitdijk voor een schaal die de menselijke maat te boven gaat. Niet alleen de dijk is van een dermate omvang dat nergens zicht is op de gehele dijk en de scheiding tussen Waddenzee en IJsselmeer. Daarbij is er vanaf de dijk een zicht op het IJsselmeer, waarbij na enig verloop van de reis ook de schaal van dit meer goed voelbaar wordt.

Het water

Langs de dijk van Wieringen is er zicht op een besloten inham van het water. Deze 'Zuiderhaven' is ontstaan na aanleg van het sluisencomplex dat de doorgang van boten langs de Afsluitdijk mogelijk maakt. Omdat de gehele dijk en ook het sluisencomplex dat het binnenwater omsluit begaanbaar is, is dit water van alle kanten te beleven. Het sluisencomplex geeft ook levendigheid, omdat veel schepen hier langskomen en gedeeltelijk ook aanmeren in de jachthaven. Daarnaast is er ook een vaarverbinding naar het achterland mogelijk, zowel naar de ringvaart rondom het voormalige eiland Wieringen als via een sluis naar de kanalen van de Wieringermeer.

Wieringermeer kernwoorden

- *De moderne dijk langs de Wieringermeer is strak, onbereikbaar.*
- *Gezicht naar het land*
- *Landwinnen*
- *Pionieren*
- *Innovatief ondernemen*
- *Akkerbouw - Aardappelteler*
- *Energiewinning*
- *Nieuw*
- *Leven maken*

Wieringermeer: De Pionier

*De bus rijdt als een kamer door de nacht
de weg is recht, de dijk is eindeloos,
links ligt de zee, getemd maar rusteloos,
wij kijken uit, een kleine maan schijnt zacht.*

Van: M. Vasalis, 'Afsluitdijk'

Het nieuwe polderland van de Wieringermeer biedt ons een tweede betekenislaag die vooral getuigt van de Nederlandse ingenieurskunst en de boer die zich hier in de vorige eeuw als pionier vestigde om het nieuwe land in ontwikkeling te brengen. De oriëntatie is hier vooral op het land niet zozeer op het water.

De Wieringermeer werd drooggemalen als onderdeel van de Zuiderzeewerken en was met zijn strikt lineaire landschap van meet af aan bedoeld als modelpolder. De Wieringermeer is een efficiënt productielandschap. De kavels van het nieuwe polderland zijn gepland volgens een strakke verkaveling.

Wieringermeer geschiedenis

Bij het betreden van zowel de Afsluitdijk en de Wieringermeerdijk stapt men in een andere wereld. Het natuurlijk gegroeide landschap en de cultuur van het eiland wordt vervangen door de nieuwe maakbaarheid van nieuw land en de kaarsrechte afsnijding van de zee: de polders van de Wieringermeer. 150 jaar geleden (kaart 1868) lag de dijk op een andere plaats dan nu. Vanzelf, de Wieringermeer bestond nog niet en Kolhorn lag nagenoeg aan het water, namelijk aan de dijk van De Meer.

De boerderijen in de Wieringermeer hebben een planmatig karakter en zijn ontworpen door Grandpré Molière. Alleen zorgvuldig op werklust en netheid geselecteerde gezinnen kregen toestemming er zich te vestigen - alsof de ontwerpers het vooroorlogse opvoedingsideaal van 'rust, reinheid en regelmaat' speciaal van toepassing

hadden verklaard op de inrichting van het nieuwe land en zijn bewoners. De staat gaf als grondeigenaar de percelen land in pacht uit. De kolonisten kwamen te werken onder de Directie Zuiderzeewerken en naderhand onder de Directie Wieringermeerpolder. De eerste tijd kon er nog nauwelijks geboerd worden. Niet minder dan 600 miljoen m³ water hadden de moderne gemalen Lely bij Medemblik en Leemans bij Den Oever weggepompt, maar er was nog heel wat werk te verzetten met de schop, terwijl ook de verzilting problemen gaf. Slootdorp, aanvankelijk Sluis geheten, was het eerste kolonistenkamp.

Innovatief ontwerp en gebruik van het land

De kust is strak en rechtlijnig en biedt weinig natuurwaarden. Het Dijksgatsbosch en Robbenbos zijn hierop uitzonderingen. De weg is direct achter de dijk aangelegd waardoor het water niet zichtbaar is. Het besef van het IJsselmeer is er wel, maar het perspectief is gericht op het land. Op de dijk kan alleen gewandeld worden. In het open en rechtlijnige landschap zijn weinig recreatieve trekkers met uitzondering van twee kleine jachthavens. Het is een uitgestrekt gebied met akkers, doorsneden door kanalen die een belangrijke vervoersfunctie hebben voor landbouwproducten en tevens belangrijk zijn voor de afwatering.

Voor de inrichting van de polder bedacht de Delftse hoogleraar bouwkunde M.J. Grandpré Molière een rationeel architectonisch plan. Volgens zijn ontwerp zouden er dertien woonkernen en buurten komen, verbonden door een stelsel van wegen en vaarten. Van de kernen werden er naast Slootdorp maar twee gerealiseerd: Middenmeer en Wieringerwerf. Het vierde, Kreileroord, dateert uit de jaren '50. Katholieke, hervormde en gereformeerde kolonisten kregen, als afspiegeling van het verzuilde Nederland, in ieder van de dorpen hun eigen kerk en schooltje. Mede door de economische crisis van de jaren '30 was er voor romantiek in de polder geen plaats. Boerderijen werden opgetrokken in vijf standaardtypen, geschikt voor verschillende bedrijfstypen. Nieuw was alleen de toepassing van systeembouw en prefabconstructies, die een snelle bouw mogelijk maakten. De uiteenlopende herkomst van de kolonisten, die elkaars dialect soms nauwelijks verstonden, is nog altijd af te lezen aan de boerderijnamen, zoals Hoeve Zeeland, Martiniheerd of Nieuw Schermeer.

Ik ben geboren in Noord Holland en woon nu in het midden van het land. Een mooi gebied, maar af en toe ga ik terug voor een hap frisse lucht (letterlijk en figuurlijk). Ik ben vaker aan de andere kant van Noord Holland, aan de Noordzeekust. Maar zo nu en dan kom ik in Naarden en Muiden of in Hoorn en Enkhuizen. En na mijn fietstocht langs de hele kust (zie twitter: polderwachter.nl) zijn er nog een paar mooie plekjes bij gekomen die ik vaker ga bezoeken. Het is een erg mooie route om per fiets of te voet af te leggen. Het meest bijzonder vind ik het weidse uitzicht over het IJssel- en Markermeer en het uitzicht over het achterland vanaf de dijk. De geschiedenis van de dijk en het leven met het water is er volop ervaarbaar. Het is veilig, maar ik weet ook dat je nooit 100 % veiligheid kan garanderen. Het is stukken beter dan in het verleden toen

iedereen wist dat de dijk het zo nu en dan begaf. Buitenstaanders moeten weten dat de afstand Huizen - Den Oever goed te doen is met de fiets of wandelend. Het zou mooi zijn als er (straks) genoeg voorzieningen zijn om die tocht te ondernemen. Lokaal een hapje en drankje geserveerd door iemand die het verhaal erbij kan vertellen, maakt het tot een bijzondere ervaring. Door het gebruik van de dijk door mensen ontstaan ook onbedoeld eigenaardige zaken: zoals de 'parkeerplaatsen' aan de dijk. Op de plekken waar de dijk een scherpe bocht maakt en de weg een iets flauwere, ontstaat ruimte ... voor auto's.

Marcel Blekendaal

Beroep: kunstenaar / polderwachter

Geboren te Petten, wonend te Maarssen

De Wieringermeer maakte ook naam voor de WOII door de ontwikkeling van een op economische nieuwe structuur voor een nederzetting in deze polder. Er werd een cité industriële gemaakt voor gevluchte joodse mensen uit de omringende landen. Deze produceerden hier op een moderne manier en verkregen zo middelen om naar Amerika of Israël verder te reizen. Zij stonden model voor het vooruitgangsprincipe van de moderne mens in de polder.

De Wieringermeer is primair en alleen aangelegd om landbouwgronden toe te voegen en te bewerken. Het landschap kenmerkt zich door een rationele en grootschalige verkaveling, die gericht is op een maximale productie op de landbouwgronden. Deze inzet is nog steeds actueel en voelbaar in het gebied. In een vaste ritme wisselen watergangen en wegen zich af. Op een aantal punten vindt er een hoekverdraaiing van dit ritme plaats, ingegeven door noodzakelijke infrastructuur ten behoeve van de drooglegging of het huidige gebruik. Het Dijksgatsbosch en Robbenbos zijn hierop uitzonderingen, omdat de gronden minder geschikt werden ge(d)acht voor landbouw.

De Wieringermeer is een uitgestrekt gebied met akkers, doorsneden door kanalen die een belangrijke vervoersfunctie hebben voor landbouwproducten en tevens belangrijk zijn voor de afwatering. De dijk is hier niet meer dan een plint in het landschap. De inwoners zijn gericht op de grootschalige landbouwkavels. Tussen beboste gebieden en natuurgebieden in ontwikkeling is er nog een stukje restruimte. Elders krijgt dat vaak een natuurbestemming, maar in deze polder wordt alles benut door de landbouw. Agriport A7 bevindt zich in het zuiden van de Wieringermeer, ten oosten van de rijksweg A7 en is belangrijk voor de economische bedrijvigheid van de kop van Noord-Holland.

Ter hoogte van de voormalige haven ‘Oude Zeug’ in Wieringermeer heeft PPS consortium circa 20ha nieuw land gerealiseerd. Het terrein ligt buitendijks en leunt aan tegen de bestaande dijk. Er zijn nog een paar percelen onbebouwd

en ook de gebouwen zijn (nog) niet allemaal in gebruik. De veiligheidseisen voor het nieuw gecreëerde terrein zijn gelijk aan die van de primaire waterkering. Op deze multifunctionele veiligheidsbuffer gelegen voor de bestaande waterkering wordt het bouwen niet beperkt door de strikte regels die gelden voor het oude gedeelte van de dijk.

De dijk

De Wieringermeerdijk trekt een kaarsrechte lijn tussen land en water. Een ontsluitingsweg is achter de dijk aangelegd waardoor het water niet zichtbaar is. De weg is gericht op het ontsluiten en verbinden van de wegen aan de westzijde van de weg. Aan de oostzijde, richting de dijk, is eerst nog een strook niemandsland en vervolgens op enige afstand de dijk. Het besef van het IJsselmeer is er wel, maar het perspectief is gericht op het land. Op een aantal plekken wordt het karakter van de dijk doorbroken. Bij het Dijksgatsbosch heeft de dijk een doorbraak gehad doordat deze is opgeblazen door Duitse strijdkrachten in de tweede wereldoorlog. De dijk is vervolgens om het ontstane wiel heen gelegd.

Het water

Het IJsselmeer is vanaf de polder niet zichtbaar. Omdat er een groot hoogteverschil is tussen het waterpeil en het polderpeil, heeft de dijk een imposante omvang. Dat maakt de aanwezigheid van het water wel merkbaar, maar een directe zichtrelatie vanuit het gebied is er niet. Wel kan de wandelaar op verschillende plekken de dijk betreden. Omdat er ook weinig toeristische trekkers in het gebied zijn, is de kans groot dat er dan in alle rust en eenzaamheid een weids perspectief is op het enorme IJsselmeer en de uitgestrekte polder. Omdat er weinig buitendijkse ontwikkelingen zijn in dit gebied zijn, is de harde grens tussen water en land dominant aanwezig.

In plaats van ver vooruit kijken en anticiperen is tot nu toe in de geschiedenis sprake geweest van rampengestuurde reactie. De klimaatverandering en het beleid van Veerman met het ophogen van het peil proberen deze manier van sturing om te buigen naar anticiperen op calamiteiten. Daarom: niet wachten tot het fout gaat maar nu al voorbereiden. Er moet een visie op meerlaagse veiligheid worden opgesteld, analyses moeten worden gemaakt. Het is echter lastig de gemeenten hiervan te overtuigen. Het ver vooruitkijken heeft geen prioriteit, maar weinig gemeenten ervaren dit als urgentie. Alkmaar, Heerhugowaard, Zaanstad en vooral Amsterdam zijn daar wel actief mee aan de gang en kunnen hiervoor een innovatief voorbeeld zijn. De HHNK dijkgraven zijn vanuit noodzaak ontstaan. Nu is de bewustwording van het gemeenschappelijk doel verdwenen. Dat is juist ook omdat het van de mensen is weggehaald en verantwoordelijkheid op een ander niveau (moest worden) is gekomen. Die oude traditie van de Waterschappen moet vooral vanuit het gebied levend blijven.

Michiel Schrijer HHNK

Natuur is ondergeschikt

De strook landbouw roept de vraag op: waarom hier bos en sinds wanneer is het al bos? De bomen van het Robbenoordbos en het Dijkgatbos groeien op de bodem van de voormalige Zuiderzee. In de periode 1934 – 1941 werden de eerste bomen geplant omdat de grond ongeschikt leek voor landbouw. Van deze bomen was weinig over nadat de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog de dijk opbliezen waarbij het gebied overstroomde. Na 1945 werd het bos weer aangelegd en groeide het langzaam samen met het Dijkgatbos. Samen beslaan beide bossen zo'n 600 hectare. In de herfst van 2007 is de provincie Noord-Holland begonnen met het samenvoegen van beide bossen.

Recreëren

In het open en rechtlijnige landschap zijn weinig recreatieve trekkers met uitzondering van twee kleine jachthavens. Er is een jachthaven aangelegd op de plek waar de Wieringermeer in het noorden eindigt en de Wieringermeerdijk een bocht heeft gemaakt. Hier zijn de eerste uitbundige tekenen van leven zichtbaar. De masten van de zeilboten in een jachthaven zijn te zien en te horen. De natuur heeft zijn eigen plek gekregen in de vorm van zogenaamde wetlands. Bij het dijkgatbos zijn er diverse recreatiemogelijkheden. Je kunt er wandelen, kamperen en paardrijden. Vroeger was men hier ook aan het kanovaren vertelt Ceciel Nyst, archeologe van de Cultuur Compagnie. Er is namelijk een kano van 5000 jaar oud gevonden in het Dijkgatbos. 3000 v Chr. was dit gebied een krekenselsel. Er is daarover geen informatie in het gebied, ook niet over de geschiedenis van de opmerkelijke dijkhuisjes op de dijk. Er zijn geen eetgelegenheden tot aan de 'Dikke Bries'. Men kan de dijk betreden via een bestraat pad. Er zijn geen voorzieningen en er is geen strandje, maar zwemmen kan prima.

Westfriesland

De dijk tussen Medemblik en Hoorn is een onderdeel van de oude West Friese Omringdijk (WFO). Deze geeft daar mee de derde betekenis aan de huidige IJsselmeerdijk.

Westfriesland is het oude land met een VOC verleden en de Westfriese Omringdijk. De toren van de oude VOC-steden zijn de bakens in de kustlijn. Getransformeerd tot museumstadjes met daarbuiten agrarische enclaves. De zones tussen de stadjes zijn van het water af gekeerd. De laatste jaren ontstaat er een nieuwe belangstelling voor het water van watersporters die de kwaliteit van golven en wind zoeken.

Westfriesland verdient een beschrijving in twee delen. Het deel tussen Medemblik en Enkhuizen (C1) en een zuidelijk deel tussen Enkhuizen en Hoorn (C2).

Westfriesland WFO-noord: De torenwachter en de niche-recreant

Ik mis de beboste dijken aan de zeezijde die van 1916 tot ongeveer de jaren 80 van de vorige eeuw zo 'n karakteristiek beeld gaven. Bijzonder is de terugkeer sinds de jaren 60 van de bruine zeilvloot op het IJsselmeer. Inmiddels zijn er meer dan 400 historische schepen, een verrijking van ons erfgoed.

Dirk Dijkman (voormalig schipper).

Het water heeft aan het noordelijk deel, bij de oude havenstadjes van oudsher een aantrekkingskracht op menselijke activiteit gehad. Aan de landzijde is direct aan de dijk veel bebouwing ontstaan. De vorm van de Westfriese Omringdijk heeft een duidelijke samenhang met de drie VOC-steden Medemblik, Enkhuizen en Hoorn en de geologische ondergrond. Naast de visserij speelde handel en industrie met de VOC een grote rol in het gebied.

De geschiedenis

Op oude kaarten is de hoge rug vanuit het zeegat Bergen tot Enkhuizen al goed te zien. Deze rolt als een slang naar de IJsselmeerdijk toe en verbindt zo de Noordzee met het IJsselmeer. Men vestigde zich op die rug en het gebied en de ligging van de nederzettingen zijn daardoor bepaald. Nederzetting blijven en de dijk beschermt ze. De dijk wordt ook telkens weer teruggelegd, bijvoorbeeld bij Zeevang kleipolder, zijn nu zes polders. Dit heeft een lange geschiedenis. De geschiedenis gaat terug tot de bronstijd. Die gelaagdheid, de getraptheid van de geschiedenis is voor een deel nog afleesbaar aan het land. Carla Soonius, regio archeoloog van het

Kernwoorden WFO noord

- *Wakend oog*
- *Iconen in het land*
- *De oude Zuiderzeestadjes Medemblik, Andijk, Enkhuizen*
- *Gezicht naar het water*
- *Visserij*
- *Geschiedenis van de Zuiderzee en VOC*
- *Leven van het water*
- *Landbouw en tuinbouw met voorgeschiedenis (brons-tijd)*
- *De beste aardappels*
- *Harde werkers*

gebied, zegt dat het juist daarom zo belangrijk is om kennis te hebben van de geschiedenis, zoals van de wijze waarop de verschillende ontwikkelingen zich opstapelen. Die geschiedenis is nog volledig intact aanwezig onder het maaiveld. Het zit er letterlijk nog in de grond! Juist langs het IJsselmeer is dat zo interessant omdat daar zo'n een belangrijk deel van onze geschiedenis zich afspeelt.

Leven met en door het water

De dijk tussen Medemblik en Enkhuizen heeft van oudsher een aantrekkingskracht op de menselijke activiteit gehad. Aan de landzijde is -op de oude rug- direct aan de dijk veel bebouwing ontstaan. De zeevaart naar Nederlands Indië nam een grote vlucht met de oprichting van de VOC. Dit maakte de aan de Zuiderzee gelegen steden Medemblik, Enkhuizen en Hoorn tot belangrijke handelssteden met grote havens. De steden breidden zich zowel landinwaarts als buitendijks uit. De Westfriese Omringdijk, die oorspronkelijk vaak de begrenzing tussen de stad en het water vormde, werd langzamerhand opgenomen in het stedelijke weefsel. Veel kooplieden waren in Westfriesland gevestigd en met hun contacten in Amsterdam

lieten zij de VOC tot diep in Westfriesland doordringen. De stad profiteerde van het platteland en beperkte de ontwikkelingsmogelijkheden ervan door geen eigen industrie, handel en markten toe te staan. Boeren moesten naar de stad met hun waren, betaalden er marktgeld én belasting op. Alles voor de stadskas. Enkhuizen en Medemblik hadden hun onafhankelijk stadsbestuur, eigen rechtspraak en belastingen en een eigen munt.

Ontginning vanaf de dijk

De dijk heeft een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van het gebied. De dijk verbond de belangrijke handelssteden als Enkhuizen en Medemblik. Langs en direct achter de dijk was de grond het beste begaan- en bebouwbaar. Direct langs het dijktraject is daarom veel activiteit ontstaan. De dijk heeft als ontginningsbasis gediend. Het natte achterland is in verschillende fases veelal loodrecht op de dijk ontgonnen. De stadjes vertellen van een tijd waarin we de kracht van het water onder controle kregen en de mens waterbeheerder werd. Weinig mensen voelen zich onveilig. Informatieborden wijzen op de kracht van het water in het verleden; over de kolken en wielen

Ik zoek graag de plekken op waar de geschiedenis zo zichtbaar is: de voormalige Zuiderzeestadjes, de Hanzesteden. De plekken waar je gewoon dicht bij het water kunt komen. Het prettig gebruik maken van het IJsselmeer, zoetwater, schoon, zeilen, zwemmen, genieten. Het genieten van het water als een vanzelfsprekendheid: Dat gebeurt -lijkt het- steeds minder. Zoals dat in mijn jeugd was dat je makkelijk van de dijk naar het water kon, Gewoon even zwemmen. Het is wat waard om dat mogelijk te blijven maken. Ik geloof sterk in die fysieke ervaringen en de kansen van kleinschalig bij het gebied passende recreatie. Zoals kitesurfers, windsurfers, zeilers, wandelaars, fietsers. Die kansen kunnen nog beter benut.

De verbinding van de gemeenschap door de tijden heen is uniek. Het is belangrijk dat bij alle ontwikkelingen voor ogen te houden. Zo is het concept van het Zuiderzeemuseum snel verankerd. Daar gaan jaren van voorbereiding aan vooraf om aansluiting te krijgen bij zowel de ruimtelijke als sociale identiteit. Dat wordt nu ook als zodanig erkend. De Cultuur vroeger en nu heeft een directe verbinding, niet alleen ruimtelijk maar vooral in het karakter, en de gemeenschap van 'samen maken'!

Stephan Warnik
Directeur Zuiderzeemuseum Enkhuizen

die bij dijkdoorbraken ontstonden. Dat lijkt voor de mensen ver weg, vaak staan ze er niet eens bij stil dat er wat kan mis gaan. Alleen de oudste generaties ‘kennen’ de kracht van het water, in tegenstelling tot zij die er nieuw zijn gekomen en weinig kennis van de geschiedenis hebben.

In het verleden werd pas actie ondernomen om de dijk te versterken na een ramp. Nu is het moeilijker om polderbewoners te overtuigen van de kracht van het water en de noodzaak van dijkversterkingen.

Nu is het meer dan ooit nodig!

De dijk als magneet voor menselijke activiteit

De ontsluiting langs de dijk vindt in het grootste deel van het gebied direct naast de dijk plaats. Vanaf het land is er daarmee geen directe zichtrelatie op het water. De weg is op korte afstand van de dijk gelegen en volgt de dijk nagenoeg naadloos. Dit maakt dat de dijk altijd beleefbaar is. Het leven vindt direct langs de dijk plaats. Een aantal plekken wijkt af van dit stramien. Nabij Enkhuizen is de hoofdontsluiting op de dijk gelegen en bij Onderdijk en Wevershoof zijn de dijk en de hoofdroute met daaraan de bebouwing op enige afstand van elkaar gelegen. Dit komt onder andere door een landaanwinning in een ver verleden, waarbij de dijk verlegd is richting de zee. De dijk is over de hele route voor langzaam verkeer te gebruiken. Op een aantal plekken is er de mogelijkheid om de dijk over te gaan om het programma in het buitendijkse gebied te bereiken.

Het water

Dit gedeelte van de IJsselmeerdijk onderscheidt zich vooral door het groot aantal buitendijkse ontwikkelingen en gebruiksvormen dat een plek heeft gevonden langs de dijk. De andere kant van de dijk, het water met het voorland, wordt volop gebruikt voor recreatie, als vakantieverblijf, jachthaven en voor de waterwinning. De luwte van de dijk biedt een biedt hiervoor de ruimte.

Recreatie en toerisme

Langs de kust zijn kleinschalige recreatieve voorzieningen zoals campings, strandjes en een vluchthaven. Doordat doorgaande wegen zich voornamelijk achter de stille dijk bevinden is er geen direct zicht op het water. Vanaf bepaalde punten (zoals bij Medemblik) heeft men een weids zicht op het IJsselmeer. Vanaf de dijk beleven

fietsers en wandelaars het water. Nu valt de recreatievaart op door de jachthavens langs de kust. De rode paaltjes die de afstand markeren, zijn kenmerkend voor de dijk. Markante punten zijn de knikken in de dijk. Deze ‘kapen’ vormen vooruit gestoken posten in het water. Van hieruit is het uitzicht wijds en heeft men zicht op de kustlijn van Westfriesland.

Nieuwe natuur

Ter hoogte van Andijk is er land in zicht, een recent aangelegd natuurontwikkelingsgebied van 70 hectare groot in het IJsselmeer. Op 4,5 kilometer uit de kust van Andijk legde de mens vrij snel een eiland aan dat zich mocht ontwikkelen tot vogelparadijs ‘de Kreupel’. Een verrassing voor veel zeilers, maar ook een mogelijkheid om aan te leggen in de natuurhaven. Het eiland is een paar jaar terug gemaakt. Dit eiland dankt zijn naam aan de ondiepte De Kreupel en is 70 hectare groot. Het bestaat uit twee kale zandplaten waar vogels kunnen broeden, rusten en ruïen. Hier omheen ligt een gordel van ondiep water en klei-eilandjes. Met het vogeleiland is behalve een plek dichtbij het voedselaanbod ook rust- en broedgelegenheid gecreëerd.

Bescherming tegen wind en water

In de 15de eeuw lag de Kreupel boven water en vormde een eiland waar vissers enigszins bescherming konden vinden tijdens slecht weer. De naam dateert uit die tijd maar waar de naam vandaan komt is niet bekend. Veel later is de Kreupel onder water verdwenen en is het altijd een ondiepte gebleven.

Om het geheel te beschermen tegen wind en water is er een stortstenen kade omheen gelegd die op enkele plekken onderbroken is voor een goede doorstroming. Aan de buitenzijde van de kade zijn plaatselijk ondieptes gemaakt die dienen als extra golfbreker en voedselbron. “Het vooroever gebied is een prachtig gebied, zomers zwemmen we, ’s winters schaatsen we er en op de dijk fietsen en wandelen we”, Dirk Dijkman (voormalig visser).

Nieuwe initiatieven

In de Koopmanspolder zijn verschillende partijen bezig, zoals DLG en RWS. Carla Soonius geeft aan dat de gedachte aan een cirkel op die plek vanuit historisch perspectief niet zo gek is omdat daar een dijkdoorbraak is geweest. Dat stond niet op kaart

Ik woon al 40 jaar hier in Andijk. Aan de andere kant van het productiebedrijf ligt een haven. Daar lag in het verleden een groot wateronderzoekingsvaartuig, een schip waar ik schipper op was. Na de fusie was het schip niet meer nodig. Rijkswaterstaat heeft nu allemaal bakens in zee, waarmee de kwaliteit van het water monitoren. Dat gaat allemaal op afstand met de computer.

Vanaf 1970 wordt er drinkwater gewonnen bij Andijk. Hier komt het schoonste en lekkerste drinkwater vandaan blijkt uit smaaktesten. Dat komt doordat er nog steeds een klein beetje zout in zit en dat proef je.

Dit is de enige plek aan het IJsselmeer waar water gewonnen mag worden. Bij wet is bepaald in de jaren 60 dat er geen rivierwater meer betrokken mag worden. Frans en Amerikaanse ingenieurs waren nodig om het waterwinproces te ontwikkelen. In Heemskerk wordt het water getest en alle verontreiniging eruit gehaald. De dijk Lelystad-Enkhuizen vormt een scheiding tussen een kleigedeelte (Markermeer) en zandgedeelte (IJsselmeer). De kwaliteit van het water in IJsselmeer is dan ook veel hoger. PWN pompt het water naar Hoorn. Daar wordt het gemengd met duinwater en dan gaat het rechtstreeks naar de klant.

Voor de kwaliteit van het water is een Rijn-zout verdrag gesloten tussen een aantal EEG landen. In de Elzas (Frankrijk) werd zout gewonnen, het afvalwater loosden ze in de Rijn, waardoor het IJsselmeer zo zout als wat werd (hoog chloride gehalte). Na ondertekening van het verdrag moest Frankrijk het in de eigen bodem injecteren.

Hier is ook een vooroeverproject. Men dacht dat het vele jaren ging duren voordat het natuur werd, maar na twee jaar kwamen al exotische vogels naar het gebied (waaronder de kraanvogel). In het meer ligt een waterinlaat. Daar wordt van 18 meter diepte het water ingelaten voor zuivering. Het meer is 25 meter diep uitgebaggerd. Ze wisten niet wat ze met de bagger moesten en daarom is dat hier gestort, waarna natuurontwikkeling werd toegestaan.

Verderop ligt het nieuwe vogeleiland. Het is nu maar een streep. 70 hectare zandplaat natuur de Kreupel. Mijn zoon is projectleider bij Rijkswaterstaat en heeft het ingemeten. Met subsidie is het neergelegd. Het is een vogeleiland bijzonder en er is twee keer per jaar een excursie. Dat is inmiddels waardevol. Als het water peil stijgt valt dat weer weg en dat zou jammer zijn. In de zomer is er een havenmeester die toeziet op het aanmeren van boten.

In de zomer komen er grote groepen Amerikanen fietsen over de dijk, ze hebben allemaal rode tassen en dat is een bijzonder schouwspel. Deze toeristen verbazen zich er over dat we hier wonen en begrijpen niet hoe dat kan.

Dirk Dijkman
Voormalig schipper

(van de tijd voor dat er kaarten waren) maar kwam uit na archeologisch onderzoek. De geschiedenis is er gewoon nog in de bodem, met drie dagen veldwerk werd dat duidelijk en zichtbaar. Dat was leuk. Stel dat je dan nog zo'n buitendijkse boerderij vind dan ga je daar toch wat mee doen? Je moet het dan dus wel van te voren weten.

Hoogheemraadschap gebruikt meer en meer de uitkomsten bij hun plannen, bijvoorbeeld voor waterbergingsgebieden. Samen kom je dan een eind.

Westfriesland WFO-zuid: Werkers én levensgenieters

*"Het braeve Enckhuusen draeft,
vol moedts, opt Roode Paert
Met sijnen kopren mondt, dat
gloeende blixem braeckte
En donderklooten, daer Noortzee en
lucht af kraeckte,
Een Paert, opt Princenhof in
eeuwigheid bewaert."*

*Joost van den Vondel,
(Gevel stadhuis, Enkhuizen)*

Aan de zuidkant worden aan de zeezijde het buitendijks gebied en de vooroevers intensief gebruikt. Vooral is het water hier internationaal beroemd bij kitesurfers. Het binnenland is besloten met langgerekte lintdorpen op de inversieruggen en beplanting in de vorm van singels, lanen en boomgaarden.

Belangrijk is de menselijke maat in het gebied. Deze is doordrongen in het gehele bestaan maar vooral zichtbaar in de landschappelijke en stedenbouwkundige structuur. Dat karakter is nog grotendeels behouden.

Fijnmazig patroon en lintbebouwing

In de verkavelingsstructuur is er een duidelijke relatie tussen de dijk en het achterland. Het achterland bestaat uit een aantal polders met een fijnmazig slotenpatroon. De ontginningsbasis van deze polders zijn duidelijk in het landschap nog herkenbaar als doorgaande wegen. Haaks op de ontginningswegen strekken de langgerekte percelen zich uit. Langs de wegen is lintbebouwing ontstaan en dit heeft zich uiteindelijk ontwikkeld tot langgerekte dorpen. Zo zijn er verschillende polders ontstaan de opnieuw in verkavelingsrichting weer haaks op elkaar staan. Veel van de ontginningslinten

komen uiteindelijk vrijwel haaks uit op de dijk. Zo verbindt de dijk alle dorpen aan elkaar.

De dijk als verbindend element

De dijk tussen Hoorn en Enkhuizen verbindt deze twee steden en alle plaatsen die aan de dijk daartussen gelegen zijn. Niet alleen in functionele zin, de dijk zelf vormt ook de verbindingsweg. Het traject van de dijk verloopt grillig, met op korte afstand van elkaar telkens weer een nieuwe hoek in het dijktraject. Soms een flauwe hoek, soms ene vrijwel haakse hoek. Dit geeft telkens weer een ander zicht op de het achterland en het water.

Houtribdijk: PM

Het water

De historische handels- en havensteden Hoorn en Medemblik hebben van oudsher een directe oriëntatie op het water. In het tussenliggende gebied vormt de dijk toch vooral een scheiding tussen het water en land en daarmee ook tussen menselijk gebruik en de natuur.

Rust en ruimte

Het is een prachtig gebied geschikt - met herstelwerkzaamheden aan de dijk - voor fietstochtjes van Hoorn naar Enkhuizen. Het strandje bij Schellinkhout is een plezierige plek waar verschillende groepen bij elkaar komen. De grote molen en kerk van Schellinkhout zijn zowel vanuit het land als het water bepalende iconen.

Het gaat hier om 'gebruikt' landschap. Laten we er geen museum van maken, zegt Carla Soonius. Wat rafelrandjes zijn juist goed. De nieuwe recreatieve mogelijkheden geven ook weer leuke initiatieven uit het gebied zelf. Een beetje kleinschalig rommelig ondernemerschap is juist wel leuk zoals de kitesurfers bij Schellinkhout. De meeste stunts berusten op twee gelijkwaardige principes om met je board van het wateroppervlak te geraken. Schellinkhout staat bekend als een van de mooiste surfspots in Nederland. Met busjes uit het buitenland komen de surfers genieten van wind en golven. Tot 400 meter uit de kust kun je nog steeds staan dus ideaal voor de beginnende surfer. De betekenis van deze surfers voor de inwoners en ondernemers van Westfriesland is beperkt. Zij leven in een ander tempo, met een andere cultuur, zoeken niet naar de historische kenmerken en

Kernwoorden WFO zuid

- *Gezicht naar het land*
- *Gebruik van het land*
- *Genieten van het water: de rust en ruimte*
- *'Gebruikt' landschap*
- *Onbenutte kansen*
- *Oude bewoners en nieuwe forens/import, recreanten en sporters: groepen z onder contact*
- *Op weg naar een gated community*
- *Kleinschalige tuinbouw*
- *Karakteristieke stolpboerderijen*
- *Iconen in het landschap (molen, kerk, dijk)*
- *Streekproducten: 'direct van het land naar de klant'*
- *De wakers en de slapers*

attractiviteit van het gebied. Zij komen met een doel: surfen. En toch, er zijn nog volop economische en recreatieve kansen om de verschillende groepen vast te houden.

Professioneel bezoek ik dagelijks Westfriesland, als bewoner van Amsterdam-Noord wordt ik aangetrokken door Waterland. De contrasten van veenweidegebied, stad, dijk en (veel) water maken het leven van de 'stadsmens' rijker. In de winter schaats ik graag over de Gouwzee en de Aeën en Dieën Route.

Ik ben als regio archeoloog Westfriesland verantwoordelijk voor het laten meewegen van archeologie in de Ruimtelijke ordening. Archeologie is niet altijd zichtbaar. De gelaagdheid, de getraptheid van de geschiedenis, kan je voor een deel nog herkennen in het gebied, maar zit in ieder geval nog steeds in de grond. Dus dat is juist langs het IJsselmeer zo interessant omdat daar zo'n een belangrijk deel van onze vaderlandse geschiedenis zich afspeelt. De kernkwaliteiten zijn wat mij betreft de vergezichten, wijds, contrasten, water, verhaal van het landschap. Die leegte komt ook doordat er weinig bossen zijn om de horizon aan het zicht te onttrekken, die weidsheid moet worden vastgehouden. Ik wil altijd boven op die dijk staan! Ik neem ook altijd buitenlandse gasten mee naar de

dijk, die begrijpen niets van ons ingewikkelde peilbeheer voor de akkers en verschillende polders. Waarom niet één systeem vragen ze dan. Ze begrijpen er niets van dat je zoiets gevarieerds kan construeren. Het bijzondere is dat samengaan van de natuurkrachten en de krachten van de mensen door de tijd heen, die komen samen bij die strook water en land en de dijk. Het uitzicht over het weidse water en dat nog steeds lege land, is zo bijzonder.

Communicatie is belangrijk tussen specialisten, overheden en bewoners, bedrijven en particuliere initiatieven. Door meer betrokkenheid komt er ook het besef dat we de dijk in de gaten MOETEN blijven houden. Het adagio van de waker en de slaper blijft actueel. Het delen van de zorg; juist dat besef van het delen, is belangrijk. Vooral gebruik maken van de verhalen die er zijn. Zelf dingen ontdekken - voor bewoners is dat helemaal leuk om de geschiedenis weer op te rakelen!

Carla Soonius, regio archeoloog Westfriesland

De betekenis van het gebied

Schellinkhout heeft betekenis. Het dorp heeft allure, stelt iets voor, maar wat betekent Schellinkhout nu eigenlijk? Het hout van Schellink? En wie was deze Schellink dan wel; man of vrouw? De aloude schepen? Het kruidenvrouwtje? Of heeft Schellinkhout in de traditie van een oude schrijfwijze voor Hoogwoud als Hooghoutwout, de betekenis van een broekbos aan of op de Schellink? En zo ja, welke Schellink? Een opgedroogde veenrivier? Een hoog gelegen zandrug? Volgens de officiële lezing wordt de naam Schellinkhout verklaard uit de samentrekking van de hoeve of het bos van ene Schelte of Schelle. Makkelijk zat.

Schellinkhout heeft smaak. Smaakt naar de zomer en naar meer. Als het sap van het gelijknamige appeltje bij de eerste beet fris en zachtzuur tegen je verhemelte spuit, stuiteren de smaakpapillen in je tong van louter genoeg. Weg dorst en men voelt zich als bij toverslag één met de locatie.

Schellinkhouter is de naam van dit smakelijke zomerfruit, dat stamt uit 1885, nog in het dorp groeit en ter plaatse wereldberoemd is. De appel is licht ovaal van vorm, heeft een groen rode tot zachtgele kleur en ligt gemakkelijk in de hand. Het vruchtvlies van de Schellinkhouter is wit en heeft een buitengewoon frisse en opwekkende smaak. Alleen in september en oktober voor handen.

Schellinkhout heeft paradijselijke trekken. Het meanderende bebouwingslint van het dorp strekt zich kronkelend als een spinnende kat langgerekt uit in de Westfriese polder. Huizen, hekken, stolpboerderijen, schuren en mensen schurken zich tegen de bochten van het binnentalud van de veilige omringdijk. De befaamde Zuiderdijk van Drechterland. Daarmee werd Schellinkhout van een dorp aan de rivier (Drecht), het dorp aan de dijk en is al zo lang, zo welgelegen aan het Hoornse Hop dat de oeroude verhalen en het moderne leven als vanzelf worden gehoord. Geholpen door het ruisen van de wind of het zoeven van de molenwieken.

Bron: Willem Messchaert, de Grote Molen en Schellinkhout, ontwerpogave Porvincie Noord-Holland, BMC 2010.

Waterland: De vrijbuiters en de vissers

Zoals ik dit weidse landschap heb omarmd, zo heeft het landschap mij omarmd. Dat heeft alles te maken met geluk.

Francine Oomen, gemeente Zeevang, in: Buitenleven, nr 10, 2010, pp 44

Het deelgebied dat loopt van Hoorn tot aan Amsterdam omvat ondermeer het gebied van Waterland en de Stelling van Amsterdam en geeft een vierde betekenislaag aan de huidige dijk.

Het land liep hier in de verschillende eeuwen stelselmatig onder water. Het gebied was arm en men trof daardoor geen voorzorgsmaatregelen. De stad Amsterdam werd vooral beschermd, op de rest van het watergebied leefde men op en met de kreken, ontgon men het veen en gebruikte men de waterlopen voor het transporteren van goederen.

We zien in dit gebied verschillende delen :

- de groene uitweg: een groene uitloper van de stad met militaire en agrarische elementen van de Stelling van Amsterdam;
- Amsterdam: de stad aan het water (vroeger gebruik, nu rafelranden);
- Waterland: typisch Hollands met sporen van vroegere strijd tegen het water.

Van Hoorn naar Monnickendam kan men genieten van de vergezichten, zowel over het water als over het land. Er zijn veel vogels aan beide zijden. Aan landzijde zien we boerderijen en de wielen.

Grote tegenstellingen

Ik woon en werk in het gebied en heb als directeur van het Westfries Museum ook een band met de cultuurhistorie van het gebied, zegt Ad Geerdink. Veel inwoners zijn 'import', zij wonen in dit gebied maar werken in Alkmaar of Amsterdam. De stad en het buitenleven, intieme dorpen en de nabijheid van

Amsterdam, wind en water het karakteriseert het wonen en leven van het gebied. Er is drukte op het water, bij het Binnen- en Buiten IJ, IJmeer en IJburg. Nabij zijn de Oranjesluizen en het Centraal Station waar vandaan je verder kan naar Europa toe. Van (Normaal) Amsterdams Peil wandel je naar de Hollandse hoogte van 't Gooi en van het veen naar het zand. Vroeger was het bar wonen en werken, nu is het vooral genieten. De gemeenschapszin is er onverminderd sterk bij de dorpen en zonder bescherming gaat het ook hier nog steeds niet. De historische structuur met zijn kleinschaligheid en dooradering van waterlopen is er nog goed bewaard. De bevolking is zowel op het land en het water als op de stad gericht. De naam Waterland is dan ook veelzeggend.

Handel en visserij

De bewoners van het gebied waren echte overleveraars en maakten er het beste van: ze werden bedreven in de handel tussen land en water.

De kernbegrippen

- *Bipolaire samenstelling*
- *Achter de dijk, maar ook voor, op en onder*
- *Aliens en oude rotten*
- *Van 2 walletjes eten*
- *Zwart/wit*
- *vrijbuiters/ 'well to do'*
- *Ons ken ons en visserij*
- *High/low culture*
- *Paling sound en Satie*
- *Gemeenschapszin/religie*
- *Oriëntatie op lucht/grond + water/territorium*

Handelsschepen bevoeren de zee; havensteden als Kampen en Harderwijk behoorden tot de Hanze, en via de Zuiderzee voeren VOC-schepen naar Hoorn en Amsterdam. Ook werd er volop gevestigd. In 1900, toen de Zuiderzeevisserij op zijn hoogtepunt was, waren er zo'n 3000 platbodems actief waarmee werd gevestigd op haring, ansjovis, paling, bot en garnalen.

Het aantal Zuiderzeevissers langs het meer is na de komst van de Afsluitdijk sterk afgenomen. Het eten van vis doet de inwoners van deze plaatsen nog graag. De ligging aan het water van deze dorpen draagt bij aan de identiteit van de dorpen en daarmee ook aan het imago van verkopers van goede vis, aan bezoekers of op markten in de polders. Dat de vis lang niet allemaal uit het IJsselmeer of de Noordzee komt deert de koper niet.

In dit gebied is er sprake van een mix tussen 'import' en de traditionele autochtone bevolking.

De import komt vooral uit Amsterdam, is nog altijd georiënteerd op Amsterdam, werkt er of is inmiddels met pensioen. Deze consumeert het culturele en winkelaanbod in Amsterdam en geniet van het mooie wonen in bijvoorbeeld het nog 'ongerepte' Waterland. De import heeft een landverleden, is gericht op het landleven en kan op de vrije momenten genieten van het water. Een leven met het water kennen zij niet. Anders is het met de traditionele autochtone bevolking, die leeft of leefde van het water. Dit waren vooral de harde werkers, de vissers, de scheepslui, de handelaren, de mensen die het gevaar en de kansen van het leven aan het water 'kennen'. Het gaat om hechte gemeenschappen, vaak met een geloofsovertuiging en een lokaal gewortelde cultuur. De contrasten tussen deze beide groepen zijn groot. Het gaat om 'onderduikers' en 'ons dorp', om high en low culture, om Satie en Palingsound.

Ik heb vlak aan de Westfriese Omringdijk gewoond. Zoals dat heet, in Lutje Schardam. Ik heb altijd genoten van de zwermen ganzen die over het meer trokken, de weilanden over. Ook ten tijde van de overstroming van de kades van de ringvaart in Oudendijk heb ik me nooit angstig gevoeld. Ik woonde dan ook in een stolpboerderij...En die zijn heel hoog...

Persoonlijk houd ik er van om, als het even mooi weer wordt in mei, een lekkere duik te nemen in het IJsselmeer. Het is heerlijk om weg te dromen en te genieten van de schittering op het water, de kleuren en de wolkenpracht. Ik heb diverse lievelingsplekken. Zo ga ik graag hardlopen over de dijk tussen Schardam en Hoorn, of juist de andere kant op richting Edam. Ik geniet dan van de schittering op het water. En zwemmen in de pruthoek. Ik droom er nog steeds van om van Scharwoude naar Hoorn te zwemmen. Ook heb ik deze afstand op schaats afgelegd. Dat was een fenomenale ervaring. Een bezoekje aan de molen van Etersheim is ook altijd even leuk.

De kust is betekenisvol voor de cultuurhistorische verankering en recreatie.

De vissers in hun botters, die overigens nog steeds erop uit gaan om o.a. op paling te vissen; de afslag in Volendam, maar ook de zeilschepen, de havens in de culturele steden als Hoorn, Medemblik en Enkhuizen; zonder het water zouden deze steden en dorpen minder mooi en betekenisvol zijn.

Ellen Klaus

Gooi en Vecht: De bewoner van parkstad

In de Middeleeuwen werden kastelen en steden vaak voorzien van (slot)grachten, zoals bij het Muiderslot, en van stadsmuren zoals bij Weesp, Muiden en Naarden. Toen zich een meer centrale overheid ontwikkelde, kon water over een veel groter gebied dan bij een enkel kasteel of stad als verdedigingsmiddel worden ingezet. Dat begon in de Tachtigjarige oorlog en werd op steeds grotere schaal toegepast in de Oude en nog later de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Langs de Zuiderzee van Naarden naar Oud-Valkeveen, zo schrijft Jac. Thijssen in het Verkade-album van 1915. Het geeft een vijfde betekenislaag aan de dijk van de Ijsselmeerkust. Er was toen geen weg langs de Zuiderzeekust van Naarden naar Huizen en die is er nu nog niet. Druk is het wel. De A1 doorsnijdt het landschap en snijdt Naarden af van het Gooimeer. Een parkachtig landschap met bomen en weilanden. Van de voormalige Zuiderzee ervaar je weinig. Ooit kon men ver over het water kijken, inmiddels vormen Almere en IJburg de nieuwe silhouetten aan de horizon: een polderlandse watersymphonie.

inmiddels gaat net in plaats van ernst en leven en dood om verpozen en vertier. In dit stedelijk park is ruimte voor stadse recreatie aan het water, spelen – varen en vertier voor jongeren. In dit welvarende deel van ons land is het leven mooi en speelt angst voor het water geen rol meer. We wanen ons veilig op het land, hoog en droog, en we staan los van de kracht van de natuur.

De eerste verdedigingswerken van Muiden dateren uit de eerste helft van de 15e eeuw. In 1590 werden de muren vervangen door aarden wallen met bastions naar ontwerp van Adriaen Anthonisz. Ook het Muiderslot kreeg een eigen omwalling waarbij de voorburch van het Muiderslot wegens

ruimtegebrek moest worden gesloopt. Als reactie op de ontwikkelingen op het gebied van oorlogsvoering, werd na de Frans-Duitse Oorlog (1870-1871) de vesting weer gemoderniseerd. De vestingwal werd veranderd en er werd een aantal bakstenen, bomvrije, onderkomens geplaatst. De beer is een dam in de vesting gracht die het zoute Zuiderzee water van het zoete water in de gracht moet scheiden. Tegenover het Muiderslot, aan de overkant van de Vecht, staat de Westbatterij. Deze fortificatie dateert uit 1868 en bestaat uit een klein torenfort met daarvoor een batterij in het dijklichaam. Muiden maakte deel uit van de (Nieuwe) Hollandse Waterlinie. Vanaf 9 januari 1901 behoorde Muiden tot de Stelling van Amsterdam. Het forteiland Pampus, gelegen binnen de gemeente Muiden, werd gebouwd in 1887/1897 en was bestemd om samen met het Vuurtoreneiland bij Durgerdam en de batterij bij de Diemer Zeedijk de ingang van het IJ te beschermen.

In zijn tijd klauterde Thijssen al ...onder afsluitdraden door en zoo komen we dan eindelijk aan 't strand van Oud-Valkeveen. Op die manier ontduiken we de schatting, die je anders moet betalen, als je van de bekende uitspanning over de boerderij naar zee wil. (Jac.P.Thijssen, langs de Zuiderzee 1915). Toen aan het eind van de 19de eeuw de Zuiderzeekust bereikbaar werd per trein en tram, begon men al met de verkoop van versnaperingen. Het gebied kent nog steeds diverse recreatieve voorzieningen die van oudsher garen spinnen bij de kleinschalige recreatie van het gebied. Zo is er het pannenkoekrestaurant, ooit de boerderij die behoorde bij het 17de eeuwse landgoed Oud-Naarden.

Gooi en Vechtstreek, het zijn gebieden waar het landschap verhoogd ligt, en met bos begroeid is. Waar het uitzicht niet ver reikt en waar het 'onHollandse' landschap een kwaliteit is. Bewoners van de Gooi en Vechtstreek zijn vooral gericht op Amsterdam, voor werk en voorzieningen en voor het cultureel beleven. De tuinsteden van Amsterdam van weleer, hebben deze karakteristiek nimmer verloren. Een stadse mentaliteit en een landzijdige oriëntatie. De inwoners houden van rivieren en van de Utrechtse Heuvelrug. Zij houden van de oude cultuur, de fortificaties van het werelderfgoed De Stelling van Amsterdam, de Mattheus passion in Naarden. Zij houden ook van nieuwe cultuur van

Kernbegrippen Gooi en Vecht

- *Gezicht naar het land (Amsterdam)*
- *Houden van rivieren en Utrechtse Heuvelrug*
- *Natuur en cultuurlandschap*
- *Waterlinie: strategisch omgaan met water*
- *Cultuur: oud en nieuw gaat hier samen Mattheus Passion, en Biënnale*
- *Vestingstad, Stelling van Amsterdam, Werelderfgoed*
- *Water als verdediging tegen vijandelijke invasies*
- *Veilig/los van kracht van de natuur en van het water*
- *Stedelijk park: stadse recreatie aan het water, spelen – varen, vertier*
- *Het leven is mooi, picknick op het strand*
- *Loskoppeling wonen en werken*

streetdance en de fotobiënnale.

Ook Huizen is mooi, een (van oudsher vissers-) dorp gelegen aan het Gooimeer. De omgeving van Huizen met veel bos en hei is prachtig, het oude dorp is karakteristiek met zijn kleine straatjes en boerderijen midden in het dorp en de diverse havens en het strand maken het helemaal compleet. Het is belangrijk geen stolp te plaatsen over het gebied. Zo wordt het gebied rond de oude haven in Huizen dat in het verleden een nog al saai imago had, aangepakt. Inwoner Anneke de Ridder vindt dat het steeds aantrekkelijker wordt zeker met de realisatie van het 'Nautisch Kwartier'. Ook de nieuwe botterwerf op deze plek is een echte aanwinst voor Huizen: 'Oude historie herleeft...'

Een wandeling of fietstocht over de grote pier ter hoogte van de kalkovens is ook altijd erg fijn, zegt Anneke de Ridder uit Huizen. Lekker de wind door je haren... Op de 'punt' van de pier kun je dan heerlijk op het bankje zitten genieten van de diverse vogels die er door de kunstmatig aangelegde eilandjes veelvuldig verblijven. Wanneer je dan een verrekijker mee hebt beleef je alles nog intenser.

Onze dochters hebben in het verleden regelmatig partijtjes en BBQ-feestjes met vriendjes en vriendinnetjes gevierd op het Huizerstrand. Ook op het grote voor iedereen toegankelijk vastliggende schip ter hoogte van Hotel Newport hebben we menig feestje gevierd.

Op het Huizer surfstrand worden jaarlijks Kunstpicknicks georganiseerd waar op deze bijzondere locatie zo'n 70 kunstenaars exposeren, werken en workshops geven. Anneke de Ridder vertelt dat dat jaarlijks groeit zowel wat betreft de kunstenaars als het publiek.

Verkavelingsstructuur

Binnen het gebied is er verschillende verkavelingsstructuren aanwezig. In het westelijke deel mondt de Vecht bij Muiden uit in het IJsselmeer. De gronden in dit veenachtige gebied zijn grotendeels ingepolderd. Hierdoor is een fijnmazig patroon van sloten ontstaan, waarbij elke polder een eigen oriëntatierichting kent. Langs de kust is de verkaveling doorgaans loodrecht op de dijk georiënteerd. In het achterland is de verkavelingsrichting bepaald door de grillige loop

van de Vecht.

Het oostelijke deel van het gebied kent een heel ander karakter. Hier raakt de stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug de voormalige Zuiderzee. De gronden zijn hoger gelegen en tot aan de kust met bos begroeid. Als een van de weinige locaties langs de kust is het patroon van wegen en waterlopen en daarmee de bereikbaarheid van het gebied hier niet bepaald door de (on)mogelijkheden die de ontwatering van het gebied eraan stelt.

De steden liggen niet direct aan de kust, maar op enige afstand aan de Vecht (Muiden), het IJ (Amsterdam) of op de Utrechtse Heuvelrug (Huizen).

De kuststrook staat onder invloed van de stedelijke dynamiek in de omgeving. Het gebied wordt als gevolg daarvan doorsneden door (snel)wegen en waterwegen.

De Dijk

In dit deelgebied is het soms zoeken naar de dijk. Vrijwel langs de hele IJsselmeerkust is de dijk een duidelijke scheidslijn tussen land en water. Maar op een aantal punten in het gebied is de dijk afwezig of raakt de dijk uit het zicht. Door de hogere ligging

van de Utrechtse Heuvelrug, is hier geen dijk nodig. Op andere plekken hebben er buitendijkse ontwikkelingen plaatsgevonden. Dit is onder andere bij het recreatiepark Naarderbos, waarbij de oorspronkelijke dijk ook nauwelijks nog onderdeel uitmaakt van

Ook door de doorsnijdingen van de dijk door verschillende snelwegen wordt het beeld van een doorlopend dijkprofiel belemmerd. Ter hoogte van Naarden is de snelweg zelfs buitendijks gelegd en neemt de weg de positie van de dijk over. Tenslotte leveren de grootschalige stedelijke uitbreidingen van IJburg een nieuwe kustverdediging op.

Het water

Na aanleg van de Afsluitdijk werd de Zuiderzee een IJsselmeer. Maar door de aanleg van Flevoland is de identiteit van het water nog meer verschoven van een zee naar een binnenmeer. Tussen Amsterdam en Muiden is er nu het IJmeer, wat nog een behoorlijke schaal kent. Vanaf Muiderberg is de zee definitief veranderd in een binnenmeer tussen het oude land en Flevoland.

In 1994 verhuisden wij - mijn man, onze dochter en ik - van Amsterdam naar Huizen. Onze dochter was toen 4 jaar oud en wij gunden haar meer ruimte dan we haar in de stad konden bieden. Inmiddels hebben wij 2 dochters van resp. 22 en 15 jaar oud. Huizen is een mooi (van oudsher vissers-) dorp gelegen aan het Gooimeer. Een wandeling of fietstocht over de grote pier ter hoogte van de kalkovens is altijd erg fijn. Lekker de wind door je haren... Op de 'punt' van de pier kun je dan heerlijk op het bankje zitten genieten van de diverse vogels die er door de kunstmatig aangelegde eilandjes veelvuldig verblijven.

Aan de overkant van het meer ligt Almere. Mijn man en ik zijn hier ook wel wezen kijken maar het sprak ons, ondanks de aantrekkelijke huizenprijzen, niet aan hier te gaan wonen. We vonden het een 'uit de klei getrokken historieloos massaal gebeuren' en zo denk ik er nog steeds over. De basisschool van onze

kinderen ligt op een steenworp afstand van het strandje en wanneer het weer het toe liet konden ze op een mooie zonnige dag direct vanuit school met vriendjes en vriendinnetjes naar het strandje toe om te spelen en zwemmen. Helaas gooit wat het zwemmen betreft de blauwalg regelmatig roet in het eten. In de winter van 1996 had het zo hard gevroren dat het hele Gooimeer dichtgevroren was. Je kon zo over het ijs naar Almere aan de overkant lopen, bijzonder was dat. We hebben onze dochter er toen leren schaatsen. Afgelopen juni nam ik deel aan de 6e Kunstpicknick die op het Huizer surfstrand werd georganiseerd.

Anneke de Ridder, 52 jaar, ziekenverzorgende / beeldend kunstenaar. Geboren in de Achterhoek, in 1979 op 19 jarige leeftijd naar Amsterdam verhuisd en na 15 jaar 'grote stad' de rust van Huizen opgezocht.

De toekomst van de dijkzone

Het bijzondere is dat samengaan van de natuurkrachten met de krachten van de mensen door de tijd heen. Ze komen samen in de dijkzone, de zone van water, land en dijk.

Dit hoofdstuk gaat in op de kansen en mogelijkheden in de toekomst die we kunnen benutten om de ruimtelijke kwaliteit te versterken en te verbinden aan het deltaprogramma in het Noord-Hollandse IJsselmeergebied.

Veiligheid gegarandeerd

Zonder de dijk is het leven hier onmogelijk, zegt Willem Messchaert. Vergelijk het met een scharnier, als dat ontbreekt dondert de deur uit het kozijn. Ook Michiel Schrijer van HHNK zegt: Noord-Holland is een badkuip, met een gat in de dijk loopt deze vol! Bijna iedereen geeft aan dat veiligheid vooral een issue is voor vakmensen, de bewoners maken zich hierover geen zorgen. Carla Soonius zegt dat bewustwording daarvan belangrijk is. In de praktijk blijkt dat door de jaren heen de stabiliteit van de dijk toch verandert en er verschuiving plaatsvinden die je niet ziet aan de buitenkant. Zoals bij Zeevang, het niveauverschil is erg groot en het is daar duidelijk hoe belangrijk een sterke dijk is. De veiligheid staat voorop en moet

voortvarend ter hand genomen. Dat werd ook duidelijk bij de archeologische onderzoeken die zijn gedaan voorafgaande aan de dijkversterking Zuiderdijk door het Hoogheemraadschap. Daar waren watervoerende lagen. In de verschillende dijkdoorsneden sijpelde het water binnen, de dijk doorzeeg. Ook voor bewoners werd toen duidelijk dat het belang van een goede dijk niet vanzelfsprekend is. Het Zuiderzeemuseum wil werken aan de bewustwording over de geschiedenis van de dijk. Stephan Warnik: Wij willen de vanzelfsprekendheid van de dijk wegnemen. We willen graag dat mensen zich bewust zijn waarom dat zo is en dat dat niet vanzelfsprekend is.

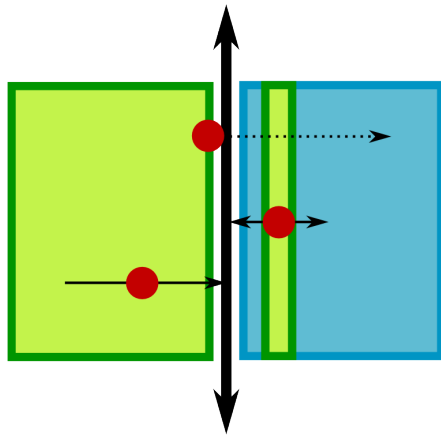

1. Ontwerpprincipe: behoud variatie van dijk

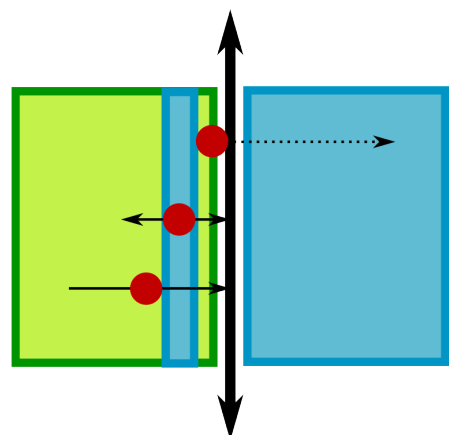
De belangrijkste troef van de kust is de combinatie, natuur, landschap van cultuurhistorie en dan vooral de enorme afwisseling hierin langs de kust. De dijk is het merk, de lappendeken, het product dat de beleving spannend, informatief, educatief, vernieuwend houdt. Willem Messchaert vindt het meest bijzonder dat de kilometerlange dijk van Wieringen tot aan het Gooi voor de volle 100% door mensenhanden is gemaakt. Het vormt een waardevast (inter)nationaal, regionaal en lokaal 'unique selling point'. De Rocky Mountains van de Lage Landen. Een reis langs de kust van Enkhuizen naar Amsterdam is als een pelgrimstocht, zegt Ad Geerdink, Directeur van het Westfries Museum. De dijk is een lappendeken en we zien dit als kwaliteit, een kwaliteit die vraagt om versterking.

De IJsselmeerdijk is veelvormig. Dit is te begrijpen uit de oorspong van de verschillende stukken van de dijk. Verschillende dijkdelen van het traject omringen ieder verschillende polders. Daar waar deze grenzen aan het IJsselmeer noemen we deze IJsselmeerdijk. In het vorige hoofdstuk waren dat voor de Provincie Noord-Holland de oude Wierdijk, het nieuwe polderland van Wieringen de Westfries Omringdijk, Waterland enzovoorts. In de naastliggende afbeelding zijn de verschillende dijken weergegeven.

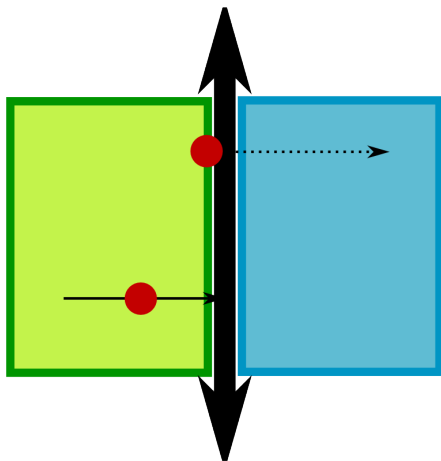
De cultuurhistorie is gevarieerd met de authenticiteit van de oude dijk en de zeedorpen van het voormalige eiland van Wieringen, Enkhuizen en Hoorn als bolwerken van de VOC, Medemblik-Edam-Monnickendam waar in de Gouden Eeuw de handel floreerde, de identiteit van de vissersdorpen Volendam en Marken met de streekdracht en specifieke architectuur. Ook de fijnmazige structuur en de architectuur in Waterland en de nieuwe geschiedenis van de inpoldering van de Wieringermeer zijn bepalend.

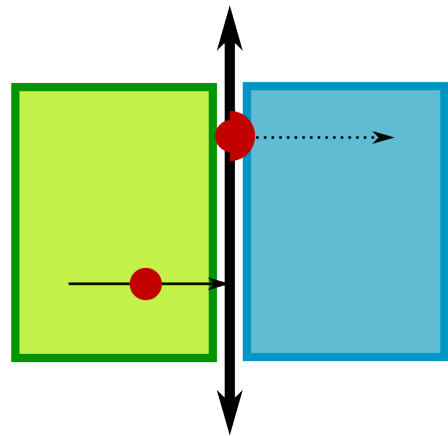
Een oplossing is een meer fluïde dijk door middel van vooroever. De aanleg van een vooroever kan de dijk extra beschermen tegen golfslag en is in veel gevallen goed te combineren met de aanleg van een luwe zone die meer mogelijkheden voor natuur biedt. De vooroever fungeert als golfbreker en beschermd de dijk.

Een oplossing is een meer fluïde dijk door middel van een achteroever. Ook achter de oever liggen kansen. De dijk met achteroever en inlaatwerk maakt het mogelijk om water te bergen. Dit is tevens een zoetwatervoorraad. Ook zijn hier diverse functiecombinaties mogelijk.

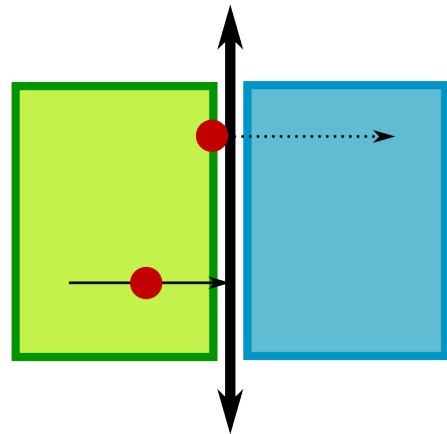
De meest voor de hand liggende oplossing is een verzwaring van de dijk. Dit kan echter op tal van manieren gebeuren, door een verhoging, verbreding of (technische) versteviging. De (ruimtelijke) impact van gekozen oplossingen kunnen nogal van elkaar verschillen.

De steden die aan het water liggen worden ook bedreigd wanneer een hoger waterpeil noodzakelijk is. Wanneer het de wens is bestaande verstedelijkte gebieden te behouden, zijn ingrijpende en inventieve oplossingen noodzakelijk om de stad te behouden. Daarbij kan de stad steeds verder achter de dijk verscholen raken, maar ook gezocht kan worden naar oplossingen die juist de historische realiteit tussen stad en water versterken.

2. Ontwerpprincipe: versterken van de verbinding van water en land

Basisschema land-water-dijk

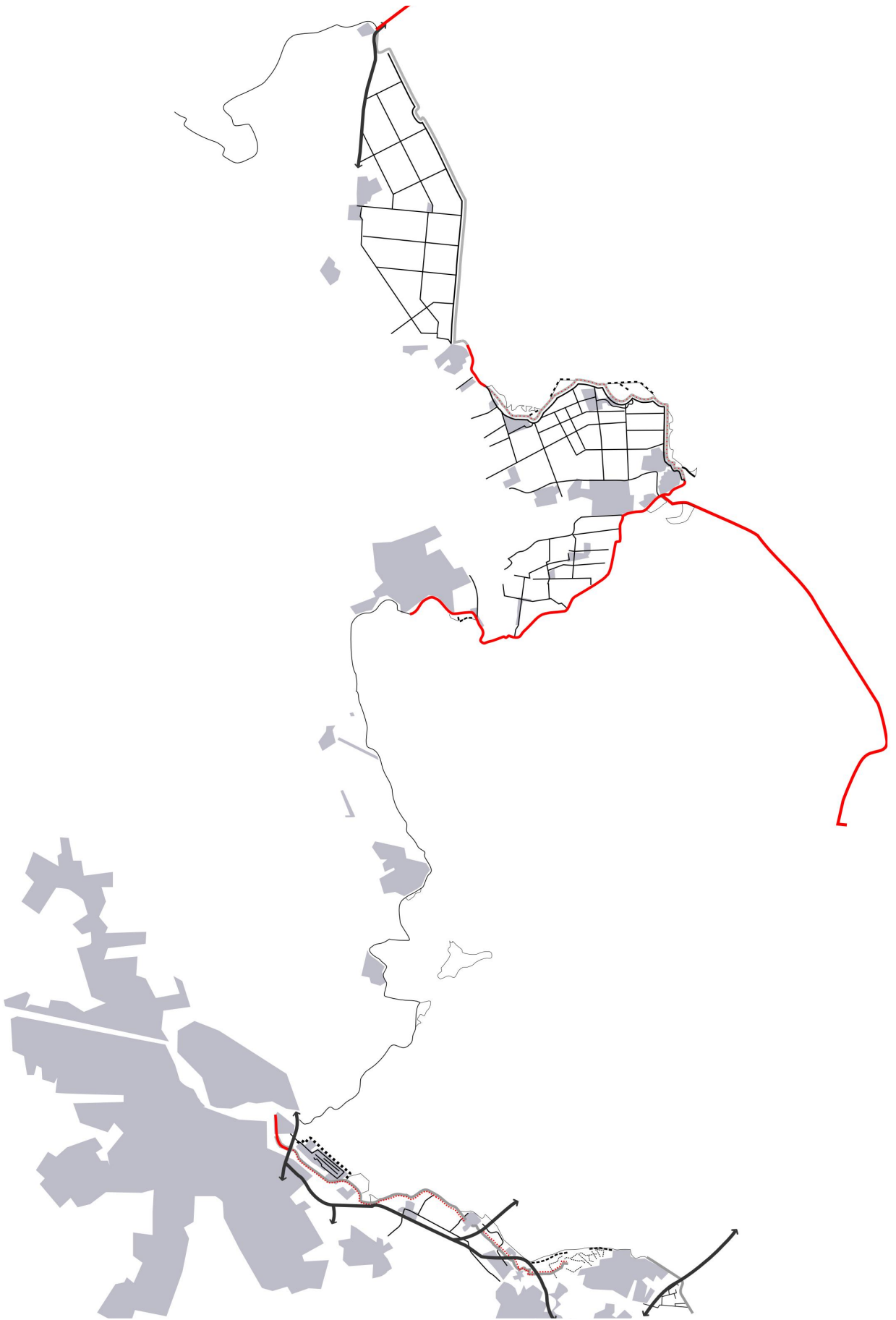
De dijk is als een harde lijn tussen het water en het land. Hiernaast is dit schematisch afgebeeld, met de (functionele en/of ruimtelijke) relaties tussen water en land. Bij een opgave om de dijk te versterken, moet worden gezocht naar een methode die aansluit bij de ruimtelijke en cultuurhistorische kenmerken en beleving van het gebied. Op deze pagina worden een aantal hoofdprincipes toegelicht.

De dijk is een harde functionele en ruimtelijke barrière. De harde barrière maakt dat de beleving en het gebruik van mensen van het water beperkt zijn. We streven naar een dijk die naast een verticale verbinding, een koppeling van alle dijken tot een gesloten zeewering, een horizontale verbinding moet zijn die water en land verbindt voor mens en dier.

Aan weerszijden liggen respectievelijk het land en het water van het IJsselmeer. Loodrecht op de dijk zijn lijnelementen weergegeven. Deze verbeelden de functionele of ruimtelijke relaties die er bestaan tussen water en land. Dit kan gaan om wegen, waterwegen, recreatieroutes, zichtlijnen, productie en verspreiding van goederen, et cetera. Ook de dijk zelf is een lijnelement, waarvan de functie en positie langs de kust verandert. In de punten gebeurt iets. Dit zijn plekken van betekenis, functioneel of ruimtelijk. Het zijn bijvoorbeeld monumenten, uitkijkpunten, horeca, musea, overslagpunten van goederen, et cetera.

Michiel Schrijer van HHNK vindt de door de provincie gekozen invalshoek interessant. Men richt

zich altijd op de 'snoeiharde grens', of op aspecten aan een kant van die grens. Schrijer vindt het goed als die wisselwerking tussen land en water meer met elkaar verbonden worden. Met het onderzoek wordt een gradiënt aangebracht en de grens fluïde gemaakt. In plaats van een lijn en een grens wordt het een dijkgebied en een brug. Het is interessant te kijken waar de dijk 'zachter' en waar deze 'harder' kan worden gemaakt met voorland en achterland. De dijk wordt daardoor vloeiender en interessanter. Dat zijn ook de plekken waar je mensen duidelijk kunt maken dat versterking ter plekke een reden heeft. Vloeiender overgangen zijn bijvoorbeeld denkbaar door verbreding van de uitlaten en inlaten. (voor precieze plekken in de dijk zie website HHNK). Dit zijn doorgangen dus daar zou misschien verbreding mogelijk zijn. Zo kan ook aandacht besteed aan mogelijkheden voor variabele aanpak. Barrières van buiten naar binnen slechten door maatregelen bij de dijk. Een vooroeverdijk zou betekenen dat huidige dijk niet op hoogte of breedte hoeft te worden gebracht. Vanuit ruimtelijke kwaliteit is een vooroever interessant.

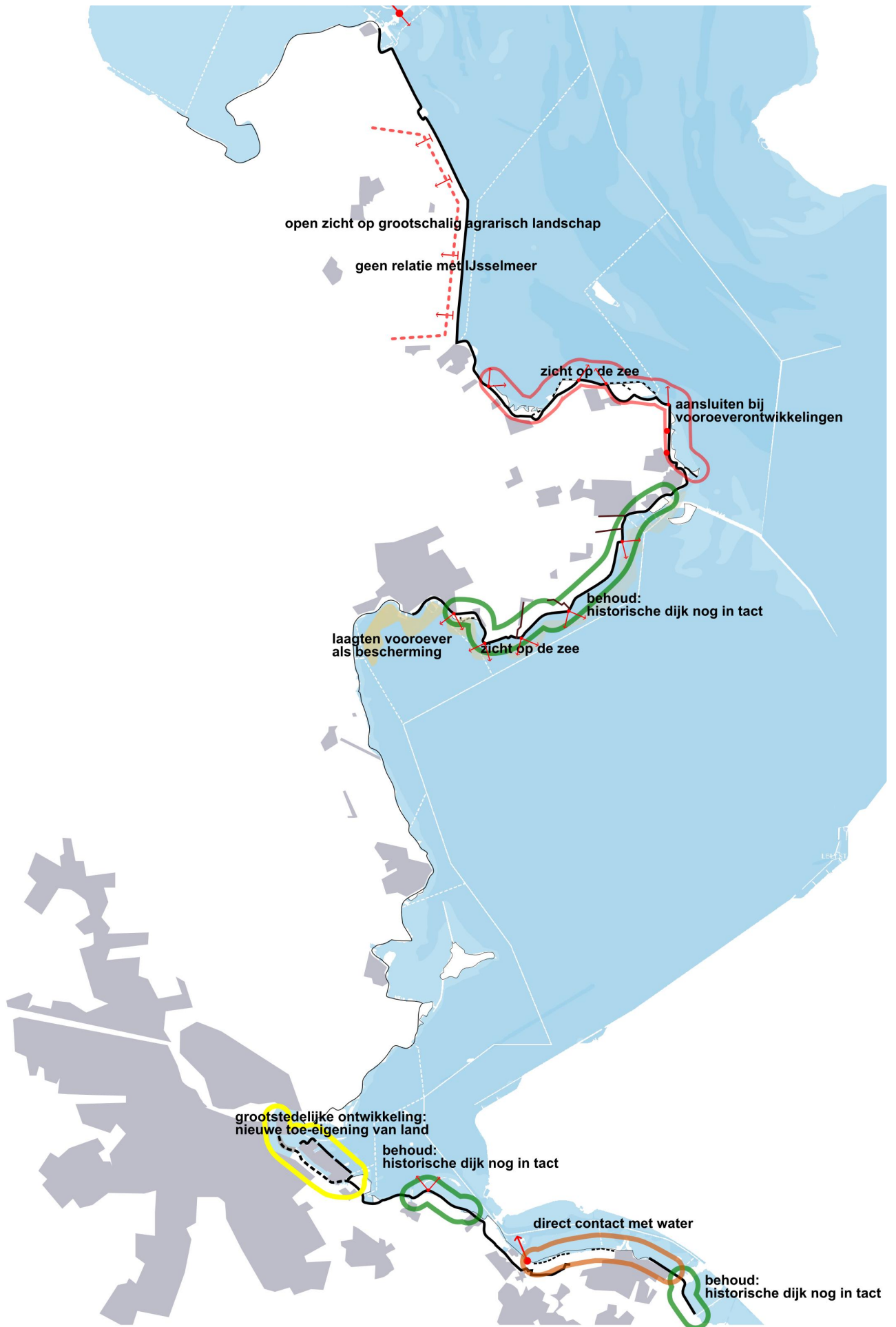
3. ontwerpprincipie: versterken van de identiteit

Archeologie en cultuurhistorie moeten in een vroeg stadium worden betrokken. Als je beseft wat de geschiedenis is geweest, maak je andere keuzes weet Carla Soonius uit ervaring. Ze is als regio archeoloog Westfriesland verantwoordelijk voor het laten meewegen van archeologie in de Ruimtelijke ordening en dat geeft vooral veel kansen als dat in een vroeg stadium gebeurt. Carla Soonius zegt: archeologie is niet altijd zichtbaar, maar door het landschap nader te duiden kun je de archeologie ook tastbaarder maken. Vroegtijdig inzicht kan ervoor zorgen dat de primaire doelstelling van het Verdrag van Malta: behoud in situ kan worden bewerkstelligd.

Ook Stephan Warnik, directeur van het Zuiderzee museum in Enkhuizen, geeft aan dat de geschiedenis deel moet zijn van de ontwikkeling voor de toekomst waar het nieuwe inspiratie aan kan bieden. Warnik is zelfs voorstander van het inschakelen van kunstenaars: hedendaagse kunstenaars en vormgevers van internationale bekendheid vinden het boeiend zich uiteen te zetten met de geschiedenis van ons. Ze dragen als vrijdenkers nieuwe oplossingen aan die weer de wereld overgaan.

Troeven zijn er te over volgens Warnik, hij deelt met Schrijver de opvatting dat het water, is in plaats van een barrière, zoals vaak wordt gezegd, een verbinding vormt. Warnik legt vooral de nadruk op de verbinding van gemeenschappen, zoals Enhuizen met Volendam, Urk en Kampen. Die verbinding is er duidelijk tussen de dorpen en steden aan het water. De ligging aan het water is cultuurvormend en werkt nog steeds. Dat geeft oersterke tradities en gemeenschappen. Bij onheil zoekt men liever hulp en onderdak bij elkaar dan bij een plaats in het achterliggende land. Dat is toch opmerkelijk. Voorbeeld: bij de ontruiming van Schokland zo'n eeuw geleden, ging een deel naar een vluchthaven in Kampen en een katholiek deel ging naar Volendam. Ook evacueerden Spakenburgers aan het begin de WOII naar Enkhuizen vanwege het onder water zetten van de Hollandse Waterlinie. De sterke geloofsgemeenschappen hebben een lange traditie die aan het overleven raakt. Dat gaat over samenwerken om te leven en te overleven met het water, de visserij, de handel. Juist die gevarieerdheid van leven en overleven, van barre armoede en van welvaart en onversaagdheid en de

binding van de gemeenschap zijn cruciaal in de geschiedenis. Daardoor zijn er onderlinge verbindingen en is een autarkie ontstaan. Het gaat om onafhankelijke gemeenschappen met lef en een scheppende cultuur. De kracht van de vissersvrouwen bijvoorbeeld, vanuit de geschiedenis was emancipatie geen issue, het is logisch dat er sterke vrouwen nodig waren en zijn.

4. ontwerpprincipes: creëren van voorzieningen om te beleven

‘Oude plaatsen waar de geschiedenis van af spettert, maar die lang niet dood zijn. Er gebeurt nog steeds van alles. Men realiseert zich dat de tijd vliegt’, zegt André Smit (wandelaar over de dijk). Men heeft behoefte aan informatie over de geschiedenis en mogelijkheden om de getrapte tijdlagen en de noodzaak van de dijk zichtbaar te maken. Een mooi voorbeeld zijn de palen in Amsterdam Noord, verwijzen naar de geschiedenis van het water. Eigentijdser in plaats van borden of palen gebeurt dat met nieuwe media en QR codes aan de IJdijken. Bij De WFO worden in het kader van het project Oneindig Noord-Holland recreatieve voorzieningen ontworpen door René Knip.

Bij het uitdragen van de geschiedenis is het verstandig samen te werken. Stephan Warnik: We gaan einde dit jaar een tentoonstelling starten ‘Reis om de Zuiderzee’ waarin vijf jaar lang op verschillende manieren wordt ingegaan op die geschiedenis van het leven aan de Zuiderzee. Wij werken bewust samen met andere steden aan het IJsselmeer van Flevoland en Overijssel. De Holt scheepswerf is de oudste van het land werkt samen met de het Nieuwe land.

Op termijn zullen gebieden afgeschreven worden voor wateropvang. In andere delen van de wereld en in Europa gebeurt dit reeds. Bijvoorbeeld in Hamburg. Daar is de inrichting zodanig dat er goede mogelijkheden zijn om gebieden tijdelijk te laten overstromen. Het water komt. De vraag is niet of maar wanneer. Daar moeten we op anticiperen. Dan moeten we klaar staan met een passend antwoord. Dat betekent ook innovatie. Alle supermarkten, gemeentehuizen, zou je op terp moeten bouwen. De gebieden moeten veel meer autarkisch inrichten waarbij door slimme functiecombinaties alles voor de gebruikers van het gebied binnen handbereik is. Dus gebieden inrichten voor 'spelen' (beleving) en economische functies. Dat gaat over wonen – werken – recreëren. Het is belangrijk mensen vast te houden en te zorgen dat mensen niet 5 dagen in de week naar Amsterdam rijden. Met het nieuwe werken is er veel meer mogelijk. Er moet ook ingespeeld en recht gedaan aan de kwaliteiten van bijvoorbeeld efficiënte en grootschalige productie van landbouw. Leven in een high tech omgeving kan goed samengaan met de

beleving van natuur, landschap en cultuurhistoriek. Mensen in het buitengebied het gevoel geven dat ze niet in de stad wonen. Gebied openhouden tussen Amsterdam en Gooi. De buitenkant van Westfriesland is nog mooi. Binnendijks zijn er ook hele grote stukken die verrommeld zijn ('overal verschijnen kassen'). Er zit geen lijn in. Er zijn andere prioriteiten op de gemeentelijke agenda. De aanleg van een vooroever kan de dijk extra beschermen tegen golfslag en is in veel gevallen goed te combineren met de aanleg van een luwe zone die meer mogelijkheden voor natuur biedt. De vooroever fungeert als golfbreker en beschermt de dijk. Ook achter de oever liggen kansen. De grootste troef daar is volgens mij het benutten van zoetwater. De dijk met achteroever en inlaatwerk maakt het mogelijk om water te bergen. Dit is tevens een zoetwatervoorraad. Ook zijn hier diverse functiecombinaties mogelijk. Een voorbeeld daarvan is de Koopmanspolder waar ik me mee bezig houd.

Roel Doef, Rijkswaterstaat

5. Ontwerpprincipe: meer accent op het water en het waterbeheer

Voor een beter besef van de veiligheid en in het belang van het draagvlak voor het onderhoud van de dijk en maatregelen vanuit het Deltaprogramma, geven verschillende mensen aan dat het belangrijk is op de plek zelf te vertellen over de geschiedenis. Op locatie zelf zou ook zichtbaar gemaakt moeten worden wat je niet ziet. Wat er in de grond- en zelfs onder water zit. Dat ook het water een verschillende dieptes kent en dat dat soms natuurlijk is maar vaker door de mens is gestuurd.

Het water in beweging. Het aanplempen van Waterland en Marken, het voormalig eiland en de opgebaggerde vaargeul met zand. Bijvoorbeeld het eiland De Kreupel voor Medemblik bij Andijk is ook op deze wijze opgehoogd. Zo nu en dan is het toegankelijk, verder is het een vogelgebied.

Het water voor de scheepvaart. Men moet ook weten dat het belangrijk is om de geulen voor de scheepvaart diep te houden. Er zijn in het verleden veel schepen vergaan. Er zijn nog vele ondieptes. Bijvoorbeeld bij de Stelling van Amsterdam. Het zijn tegelijkertijd ook ankerplaatsen voor als het helemaal mis gaat, zoals Pampus.

Het water tegen de vijand. Met een doel aangelegd als verdediging en nu als verdediging tegen een andere vijand als onderdeel van de Stelling van Amsterdam. Bij Hoofd en de Drost boven Muiden is ook duidelijk dat dit met Pampus te maken heeft, en daar duidt het gezegde 'voor Pampus gaan' op.

Het water als drinkwaterbron. De kleur van het water lijkt niet op de kleur van ons drinkwater. Nabij Andijk is duidelijk dat het water wel drinkbaar kan worden. Daar doorloopt het IJsselmeerwater via twee grote fabrieken een hele route voor het bij ons uit de kraan komt.

Het water als bron van vermaak. Het recreatief benutten van het water op plekken waar dat kan. Boven op de dijk heb je uitzicht en overzicht.

HERONTWIKKELING HISTORISCHE HAVEN

transformatiegebied

zoekgebied windmolens

GROOTSCHALIGE LANDBOUW

BUIJENDIJKS STRAND

wonen land markt

zoekgebied windmolens

VOOROEVERUITBREIDING NATUUR / RECREATIE

DRIJVEND HOTEL

projecten stads vernieuwing

KUITBREIDING SPAARBEEKENS

GROOTSCHALIGE LANDBOUW

zoekgebied windmolens

SPROOKJESOORD

ZUIDERZEEMUSEUM

JACHTHAVEN, WATERWONEN, CONTAINERTERMINAL, BUIJENDIJKS 4BAANS

zoekgebied windmolens

800 GIGPLAATSEN, HERONTW. HOTEL, DRIJVENDE WONINGEN, STRAND ICM DIJKVERZWARING, JACHTHAVEN

GECOMBINEERDE LANDBOUW

JACHTHAVEN + PARKEERPLAATS

200 GIGPLAATSEN, 255 RECREATIEWONINGEN

BUIJENDIJKSE STADSUITBREIDING

NATUURONTWIKKELING

NIEUWE JACHTHAVEN

SCHOUTERWERF - WONEN

KNSF-TERRAIN = WONEN, RECREATIE, VEILIGHEID

transformatiegebied

ALMERELIJN

DOORSTEEK DIJK

CONTAINERTERMINAL

GECOMBINEERDE LANDBOUW

6. Ontwerpprincipe: inspelen op ontwikkelingen en beleid

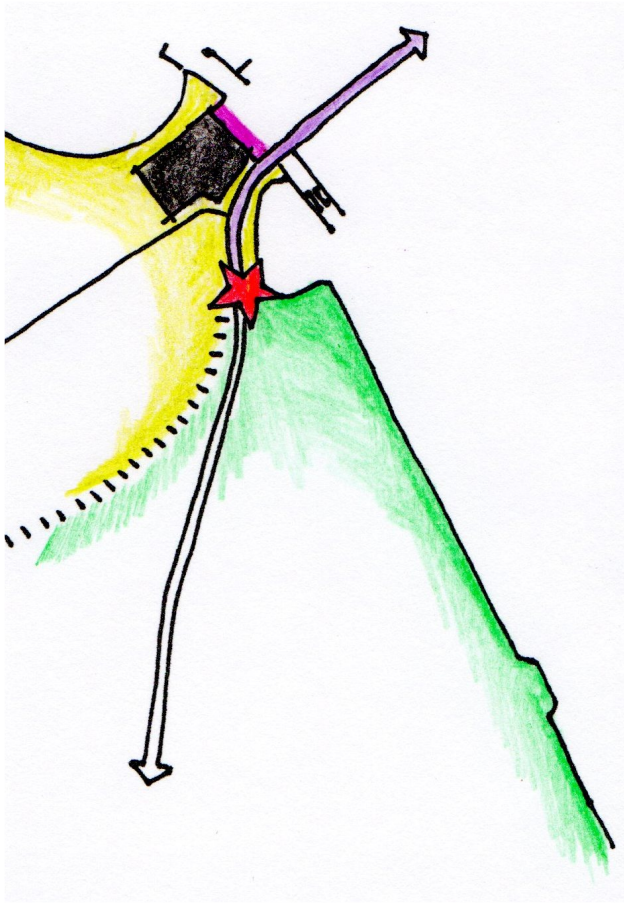
algemene tekst...

Een peilverhoging van het IJsselmeer heeft grote gevolgen. Indien het aanvankelijke voorstel van Veerman feit wordt, namelijk het peil verhogen met 1,5 m, dan staan vele buitendijkse gebieden onder water. Het ophogen van de dijk is in dat scenario noodzakelijk. Het spuien op de Waddenzee wordt nu steeds moeilijker, ook dat is een reden het peil op het IJsselmeer te verhogen. Maar 30 cm omhoog wordt voor sommige plekken kritisch langs de IJsselmeerkust. Oude Zuiderzeesteden zijn berekend op eb en vloed, maar de dijk is niet berekend op permanente hoogwater situaties (en dus een permanente belasting door het water).

Illustraties in de gebieden

In het voorgaande is in interviews, tekst en kaartbeelden veel gezegd over de uitgestrekte kuststrook langs het IJsselmeer, Markermeer, IJmeer en Gooimeer. Dit hoofdstuk verbindt het DNA, de kansen en kwaliteiten, de feiten en percepties aan de hand van illustraties en voorbeelden. Het is uitdrukkelijk niet zo dat de getoonde ideeën en schetsen in dit hoofdstuk uitgewerkte ontwerpen zijn voor een specifieke locatie. Ook moeten ze niet gezien worden als de enige oplossing en toekomst voor een gebied. Het zijn gedachtenexperimenten die aansluiten bij hetgeen in het onderzoek en in gesprekken met bewoners en professionals aan de orde is geweest. Het is het een aanzet en 'praatplaat' voor het moment dat er zich kansen voor doen.

Bij Wieringen komt een aantal karakteristieken bij elkaar: de stedelijke havenrand van Den Oever, de oude dijk van het voormalige eiland Wieringen en de nieuwe dijken van de Wieringermeer en de Afsluitdijk. Op korte afstand van elkaar is de variatie van de IJsselmeerkust zichtbaar.

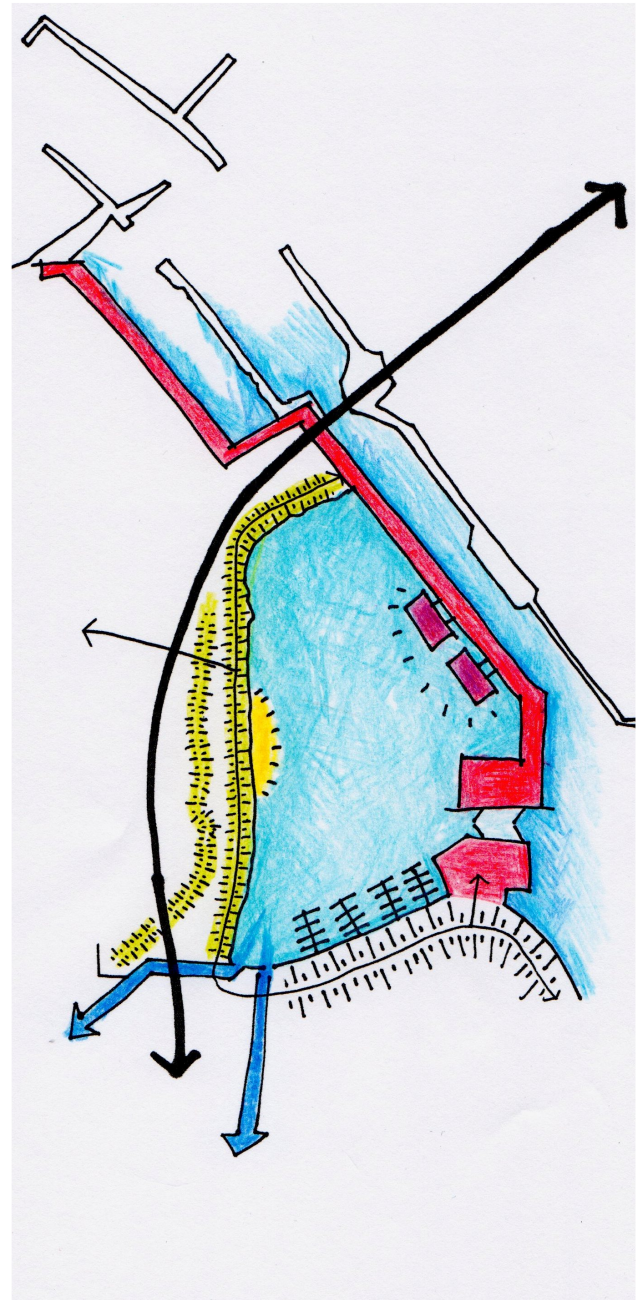
Op de historische kaarten is de oude dijk van Wieringen duidelijk zichtbaar. Dit is ook nu het geval. De dijk een waardevol bewijs dat Wieringen een eiland is geweest. De dijk heeft een bescheiden omvang in vergelijking met de A7 die er op slechts enkele meters naast is gelegd. De dijk verdwijnt door de grootschalige elementen als de A7, maar ook een eventuele peilopzetting van het IJsselmeer, naar de achtergrond.

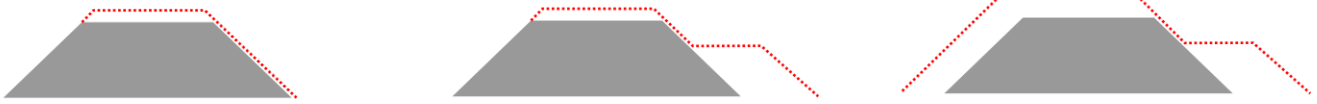
De verhalen uit Wieringen zijn:

- *Verhalen van het oude land en de verre kijker*
- *Het eiland gevoel versterken*
- *Ruimte, stilte en donkerte*
- *Betrokkenheid inwoners bij veranderingen*
- *Benut Den Oever beter*
- *Kijken naar vissersboten*
- *De cirkel is rond*
- *Beleef hier het verhaal van het oude (ei)land.*

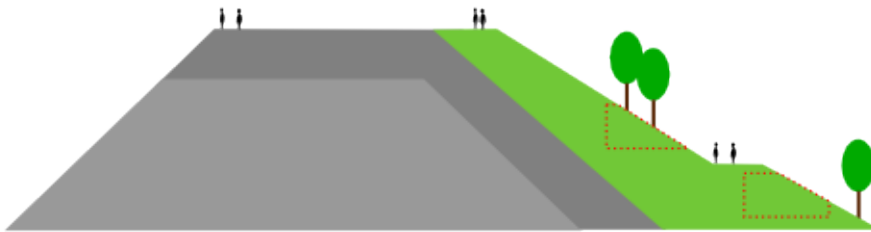
Wieringen

Men waardeert het unieke karakter van het eiland. Veranderingen mogen niet ten koste gaan van deze uniciteit en eigenheid. De ziel van het voormalige eiland zijn de scheepvaart en de vissers. Het water en de sluis zijn onlosmakelijk verbonden met Wieringen. Bij een toekomstige wateropgave zijn deze kracht en verbintenis met het water het uitgangspunt. In de ideeschets zijn de bestaande historische dijk en de oude grens van het eiland bewaard gebleven. Dit is mogelijk gemaakt door de waterkering buiten het binnenmeer om te leggen. Het binnenmeer krijgt een recreatief karakter. Via een boulevard is dit binnenmeer met de andere haven(s) van Den Oever verbonden. Ook zijn er waterverbindingen met het achterland, langs de boezemwateren van Wieringen en door de Wieringermeer. Dit vormt de verbinding met de rest van de provincie Noord-Holland.

Verschillende vormen van een dijkverhoging voor de Wieringermeer.

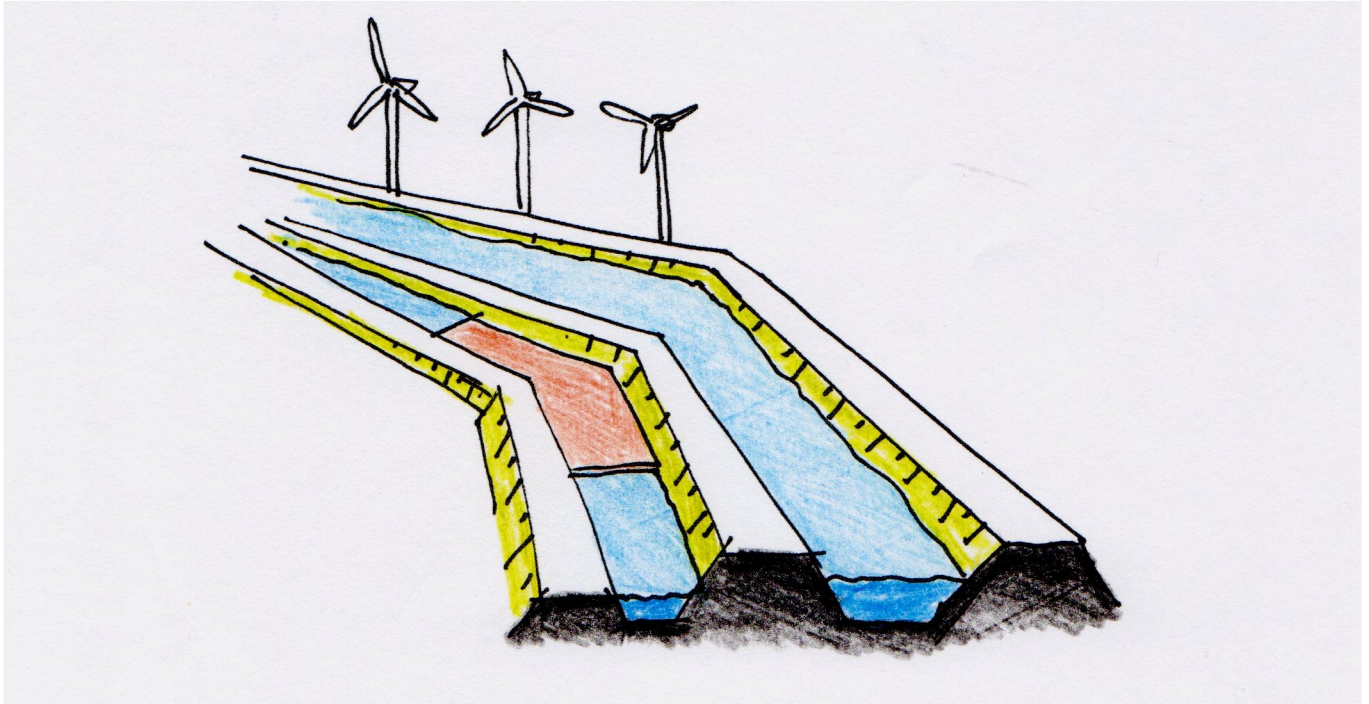

Doorsnede van een 'superdijk'

De verhalen uit Wieringermeer zijn:

- *Verhalen van het nieuwe land en de pionier*
- *Innovatie bij ontwikkelingen*
- *Windturbines hier*
- *Experimenten met wonen*
- *Extensieve recreatie zoals zeilen en wandelen*
- *Extensieve en geavanceerde landbouw*
- *Beleef hier het verhaal van de inpoldering.*

Wieringermeer

De dijk is van levensbelang langs de gehele kust. Bij Wieringermeer was er eerst de dijk en toen pas het land. Op de meeste andere plekken langs de kust kwam de dijk om het bestaande (bijna)land te beschermen. De dijk bij Wieringermeer is dan ook als één geheel gerealiseerd. Het is een technocratisch element in het landschap. Daarachter is de evenzeer technocratische landbouw gelegen. De landbouw maakt dankbaar gebruik van de grond die de dijk beschermt, maar verder is er geen relatie tussen deze twee. Wat hen bindt is de geschiedenis dat beide als een modern productiegedragschap zijn gecreeerd. Het zijn 'pioniers' en bij pioniers is er ruimte voor ontwikkeling. Dit biedt ruimte om ook met moderne experimenten de waterproblematiek te benaderen. Een extra noodzaak hiervoor is ook gelegen in het feit dat de achterliggende polder het diepst ligt van alle gebieden langs de IJsselmeerkust. Zonder het landschap veel schade te berokkenen kan de dijk opgehoogd worden. Een 'superdijk' is hier mogelijk, die niet alleen het water keert, maar nog meer functies mogelijk maakt, in

en op de dijk zoals recreatie, productie van voedsel en productie van wind- en zonneenergie. Het concept 'achteroever' kan ruimte bieden aan de buffering van zoet water bijvoorbeeld tbv de landbouw. Diverse nieuwe functies zijn hier denkbaar, zoals een waterkrachtcentrale voor de opwekking van energie en ruimte voor 'experimenteel wonen'.

Met de realisatie van de Westfriese Omringdijk ontstond een gesloten dijksysteem rondom Westfriesland, bestaande uit allemaal (voormalige) polderdijken. Maar daarmee heeft de dijk niet gelijk ook een uniforme beleving en uitstraling gekregen. Er zijn

Bij een antwoord op het stijgende water moet de oplossing aansluiten bij het huidige karakter en gebruik van de dijk. Voor het noordelijke deel van de omringdijk betekent dit dat er volop mogelijkheden zijn om vooroevers aan te leggen. Deze vooroevers kunnen ook een programma krijgen, zoals recreatie of waterwinning. Zo leeft

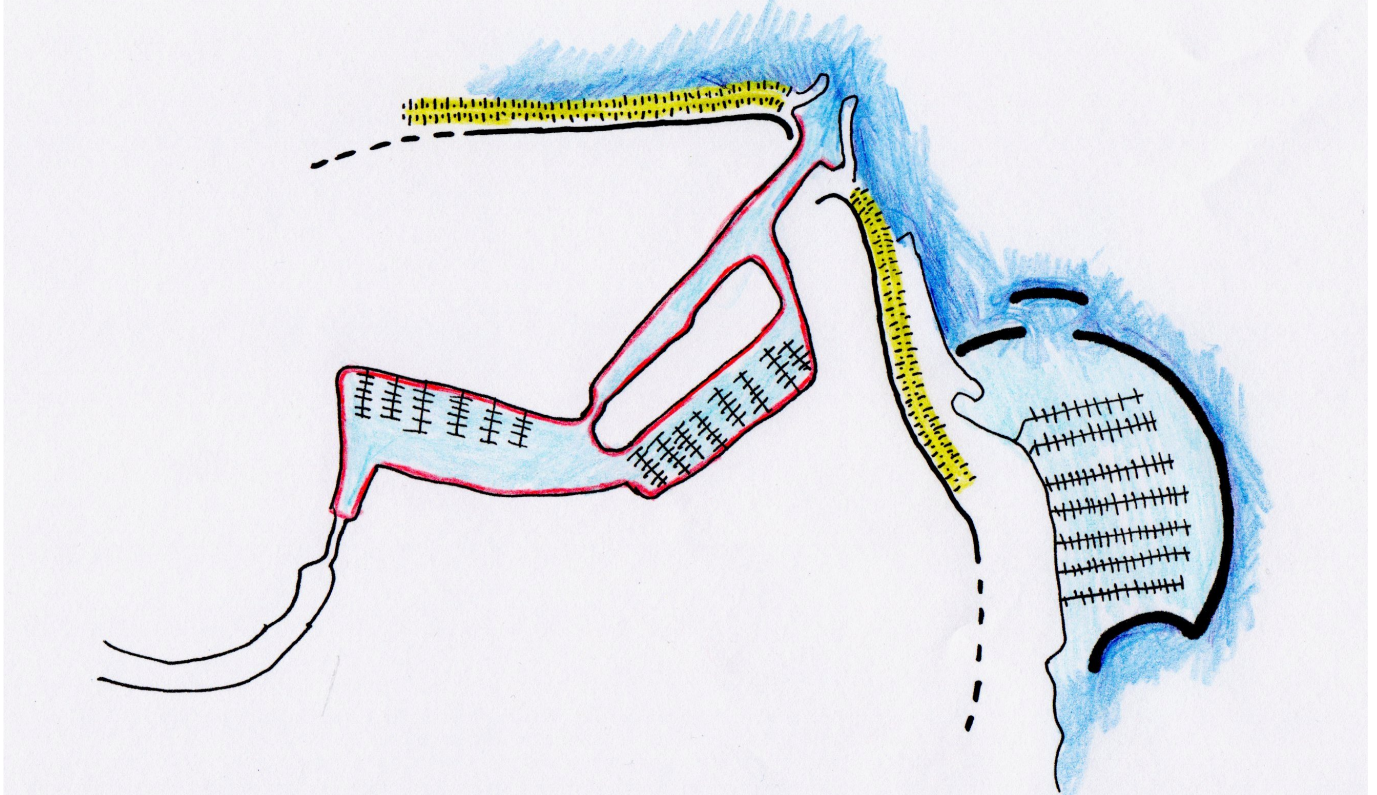
ook de 'moderne' mens nog steeds dichtbij het water. Het zuidelijk deel kent een dijk die nog nauwelijks aangetast is door recente menselijke ontwikkelingen. De dijk is voor al het verkeer betreedbaar en geeft met al z'n bochten een ruim uitzicht over gelijktijdig het land en het IJsselmeer. Zo is er ook een relatie met het water, al is deze minder direct. Bij aanpassingen aan de dijk is het wenselijk zo dicht mogelijk bij de bestaande historische dijk te blijven. Maatwerk dus. Een goede kans is het aanleggen van (deels) onderwatergelegen vooroevers. Deze breken de golven en bieden ook nieuwe natuurwaarden.

De verhalen uit de Westfriese Omringdijk zijn:

- *Verhalen van de WFO*
- *Dichtbij het water*
- *Genieten van water en cultuurhistorie*
- *Water ligt verankerd in leven en in gebied*
- *Samen maken*
- *Steden zijn verbonden met /ontstaan door het water*
- *WFO N Beleef hier het verhaal van de VOC*
- *WFO Z Beleef hier het verhaal waterplezier*

De Westfriese omringdijk

Aan de Westfriese Omringdijk liggen de historische handelssteden Medemblik, Enkhuizen en Hoorn. De steden zijn ontstaan, gegroeid en met elkaar verbonden door het water. Nu het waterpeil misschien omhoog moet door klimatologische ontwikkelingen, kan ditzelfde water een bedreiging zijn voor het voortbestaan van deze steden. De ingrepen om de stad te beschermen moeten met beleid en maatwerk worden toegepast. Want bij deze steden is het verhaal van de VOC nog te beleven, vanuit de binnenstad is de voormalige Zuiderzee overal te proeven. De steden zijn op de rand van land en zee gebouwd. Dat maakt de steden ook kwetsbaar. Zo ook Medemblik. Met zijn havens midden in de stad wordt het water dichtbij gehaald. Twee dijklichamen omsluiten de stad nauw, met daartussen een opening om schepen in en uit te kunnen laten varen. Het water kan daardoor tot in het hart van de oude stad komen. Aantrekkelijk, maar ook kwetsbaar.

Bij een stad die zo verbonden is met het water, lijkt een te rigoureuze barriere opwerpen niet de oplossing. Bij een eventuele ingreep moet het directe contact met (zicht op) het water zoveel mogelijk blijven bestaan. Daarom ligt een bescherming door

vooroeverontwikkelingen, zoals gebruikelijk in dit deel van de WFO (zie de recent aangelegde jachthaven), niet voor de hand. De maatregelen zijn bij voorkeur kleinschalig van karakter. Naast het verantwoord versterken van de omsluitende dijken, is een sluis en waterwering net buitengaats denkbaar. Daarmee wordt het zicht op het IJsselmeer zoveel mogelijk gehandhaafd. Andere opties zijn mogelijk het verhogen van de kades in de stad of het voorzien van delen van de stad van een extra kademuur. Hierdoor blijven de verbinding met het IJsselmeer open en de bestaande stedenbouwkundige en cultuurhistorische betekenis gehandhaafd. De mogelijkheden voor een dergelijke oplossingen zijn afhankelijk van de hoogte van de peilopzet.

Overigens is het ook nog een optie om een verdere compartimentering aan te brengen in het IJsselmeer. Wanneer dit ten noorden van Medemblik plaatsvindt, kan een peilverhoging hier wellicht voorkomen worden. Een extra afsluitdam sluit aan bij het karakter van de Wieringermeerdijk. Hier is de oversteek ook het 'kortst'. Of dit een goede en bruikbare oplossing biedt is nog afhankelijk van een groot aantal factoren.

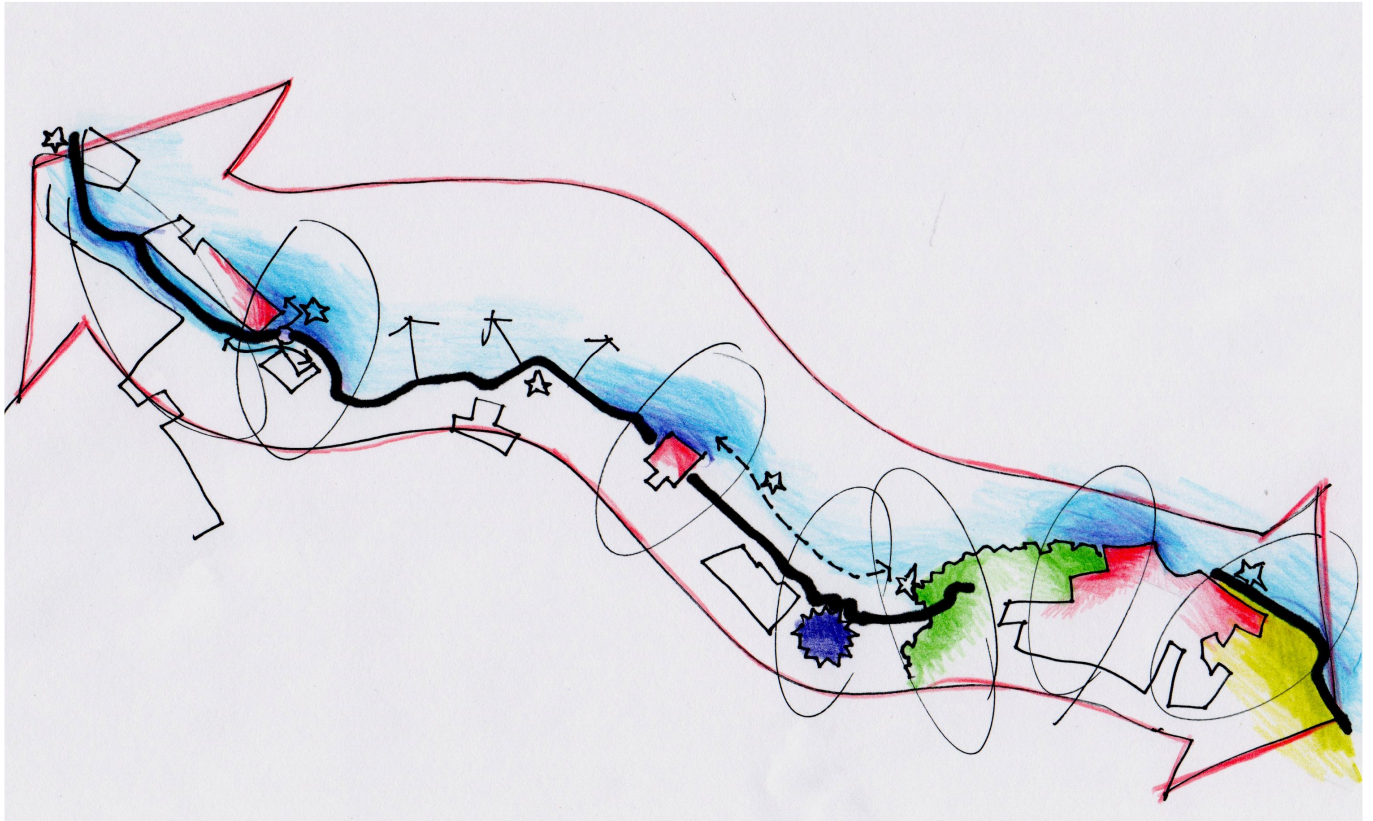

Een 'kunstpicknick' aan de kust. Voor de steden in de omgeving kan de kust een groot langgerekt park zijn.

Ijs op het IJsselmeer, winter 1996. De bereikbaarheid van het water en de kuststrook is optimaal. En er wordt volop gebruik van gemaakt.

Gooi- en Vechtstreek

De kust aan het IJmeer en het Gooimeer laat bij uitstek de diversiteit zien van de verschillende kustbelevingen. Deze varieert van een hogergelegen bos (zonder dijk!), via een polderlandschap en oude forten naar het hoogstedelijke IJburg. Daarnaast kent het gebied ook nog een 'dubbele route'. De oorspronkelijke dijk ligt soms in het achterland terwijl er daarvoor nieuwe ontwikkelingen en soms nieuwe dijken zijn gekomen. Dit maakt dat de oude dijk een zelfstandig landschappelijk element wordt, los van de zeeverende functie. Daarnaast is het gebied doorsneden door infrastructuur. Dit

resulteert erin dat de kustlijn niet altijd als één geheel te ervaren is. Ook is niet elk gebied even goed toegankelijk. Terwijl de potentie als verblijfsgebied voor de omliggende steden groot is, voor recreatie, cultuur en natuur. De wateropgave is, zo ver van de zee, van kleinere omvang in dit gebied. De inzet voor dit gebied moet vooral gericht zijn op het toegankelijk en erfahrbaar maken van de hele strook, waarbij vooral de overgangen tussen de verschillende belevingen optimaal beleefbaar moeten zijn.

De verhalen uit de Gooi- en Vechtstreek zijn:

- *Verhalen van parkstad:*
- *Wind op de pier*
- *Vogels op de kunstmatige eilanden*
- *Nabijheid van Almere, de cirkel*
- *Feestjes en horeca, cultuur en kunst*
- *Extensieve recreatie zoals wandelen, fietsen, spelen, zwemmen, schaatsen, blauwalg*
- *Beleef hier het verhaal van de kunstenaar*

Aanbevelingen

Deze verkenning sluiten wij af met negen aanbevelingen.

1. Biedt maatwerk per gebied

De authenticiteit van de gebieden en de mensen die er wonen, werken en leven is leidend voor toekomstige ontwikkelingen. Maatwerk is nodig om recht de doen aan de variatie. In hoofdstuk 4 komen diverse mogelijkheden aan de orde. Kort samengevat komt het neer op het volgende.

Den Oever: kwaliteit van voormalig eiland benutten en verhaal vertellen. Authentieke kwaliteit van de dorpen recreatief benutten

Kop: grootschalige landbouw en akkerbouw, vertellen over innovatie, innovatieve projecten, windturbines et cetera.

Westfriesland Noord: recreatieve ontwikkeling (jachtleven) Medemblik en Enkhuizen.
Natuurontwikkeling (vogeleiland).
Natuurontwikkeling en vooroeverproject Andijk

Westfriesland Zuid: extensieve recreatie (fietspaden, et cetera), benutten van sport, langzaam verkeer, wintersport. Voorzieningen voor natuurbeleving, recreanten en sporters

Ik woon en werk in het gebied en heb als directeur van het Westfries Museum ook een band met de cultuurhistorie van het gebied binnen de Omringdijk.

De combinatie, natuur, landschap, cultuurhistorie. Vooral de enorme afwisseling hierin langs de kust. Een reis langs de kust van Enkhuizen naar Amsterdam is als een pelgrimstocht. Ik fiets vaak van Hoorn naar Enkhuizen en Van Hoorn naar Volendam. Ik zoek dan ook het strandje bij Schellinkhout op. Juist de afwisseling van de dijk is een kwaliteit.

Ad Geerdink, directeur Westfries museum

Huizen Gooimeer: stedelijke natuurboulevard, recreatieve voorzieningen, zwemwaterkwaliteit verbeteren

2. Functionele ontwikkelingen afstemmen op de karakteristiek van de deelgebieden

Actie 1: Inspelen op ontwikkelingen die de fijnmazigheid of grootschaligheid van het gebied versterken. Bijvoorbeeld in kleinschalige gebieden: de ambachtelijkheid versterken en vernieuwen, verkoop van streekproducten bevorderen en kleinschalige(r) visserij.

Actie 2: bevorderen van kennis vanuit de gebieden door onderwijzen van de dijkgeschiedenis op scholen, kwaliteitsnetwerken vanuit de musea voor de verspreiding van kennis, achtergronden en ondersteuning leveren voor jong en oud.

3. Inspelen op ontwikkelingen waterbeleid

Actie: Werk scenario's uit en start pilots binnen het Deltaprogramma, zodat de nieuwe ontwikkelingen verknoopt worden met de ontwikkelingen binnen dit programma.

4. Geschiedenis uitdragen en gebiedsprofilering

Het versterken van onderlinge verschillen tussen en binnen de deelgebied op basis van historische gebeurtenissen.

Actie 1: Stimuleer de 'lappendeken' door bijvoorbeeld de vele herkenbare doorbraken, die als wiel, weel, waal, breek, braak of poel, inspiratiebron voor nieuwe ontwikkelingen.

Actie 2: Ondersteun projecten die de verschillende kwaliteiten versterken.

Actie 3: Werk samen met de andere IJsselmeerprovincies aan profilering van de kuststrook.

5. Betrek cultuurhistorie bij ontwikkelingen

Actie 1: Betrek cultuurhistorie als inspiratiebron van meet af aan bij ontwikkelingen, zowel de ruimtelijke en sociaal maatschappelijke.

Actie 2: Zorg voor interprovinciale cultuurhistorische kennis en betrokkenheid bij Delta-ateliers.

6. Zorgen voor beleving

Actie 1: Tref voorzieningen om prettig te kunnen recreëren, vertoeven en te genieten van de kwaliteiten van de zone en het IJsselmeer. Let ook op het verbeteren van de bereikbaarheid van de dijk en het water voor recreanten.

Actie 2: Stimuleer projecten gericht op de toekomst en uitwisseling met kunstenaars en vormgevers.

7. Samen doen en maken

Actie 1: Betrek bewoners en bedrijven bij ontwikkelingen in het gebied.

Actie 2: Stimuleer betrokkenheid bij verschillende kansrijke projecten aan de kust.

8. Rollen en verantwoordelijkheden scherpstellen

Actie: Bijeenkomst beleggen om samen de verschillende rollen te bespreken

9. Feestjes vieren

Actie: Alle aanleidingen aangrijpen om de kustzone samen met de bewoners en geïnteresseerden feestelijk te bezingen.

Naschrift

Aandachtspunt bestuurlijke verantwoordelijkheid

Om het gebied als een eenheid te laten overkomen zal er een overkoepelende organisatie moeten zijn die na overleg met betrokken partijen een beleid uitzet. Dit kan de provincie zijn, want die overstijgt ook alle deelbelangen. Er moet een duidelijk kader zijn waarbinnen gemeenten, bewoners, bedrijven initiatieven kunnen ontplooiën. Zonder regie is het lastig ruimtelijke kwaliteit voor een groter gebied te waarborgen.

De tendens is dat nu meer en meer door het rijk zou moeten worden overgenomen, dat is gevaarlijk. Juist de onafhankelijke positie van een waterschap is voor de veiligheid essentieel gebleken in de geschiedenis. Stephan Warnik: Men mag de discussie over de veiligheid niet afhankelijk stellen van een politieke voorkeur of prioriteit. Bij de nieuwe ontwikkelingen moeten de partijen goed afstemmen. Het is belangrijk dat er een Deltaprogramma en een deltacommissaris is die onafhankelijke beslissingen kan nemen zodat we met een gerust hart de toekomst tegemoet kunnen zien.

Voor de provincie Noord-Holland ligt hier een belangrijke uitdaging om de regierol te pakken en samen met andere betrokkenen de passie voor het gebied te vertalen in een duurzame toekomst.

Bijlagen kaarten

